

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

КОНОВАЛОВА ІРИНА ЮРІЇВНА

УДК [78.071.1:78.03(4) "19"] (043.)

**ФЕНОМЕН КОМПОЗИТОРА
В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ХХ ст.:
ОСОБИСТІСНІ ТА ДІЯЛЬНІСНІ АСПЕКТИ**

26.00.01 – теорія та історія культури
галузь знання – мистецтвознавство

АВТОРЕФЕРАТ

**на здобуття наукового ступеня
доктора мистецтвознавства**

Харків – 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий консультант: доктор мистецтвознавства, професор
Польська Ірина Іллівна,
Харківська державна академія культури,
професор кафедри теорії та історії музики

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства,
провідний науковий співробітник
Немкович Олена Миколаївна,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та
етнології імені М. Т. Рильського
НАН України, завідувач відділу екранно-сценічних
мистецтв і культурології

доктор мистецтвознавства, професор
Самойленко Олександра Іванівна,
Одеська національна музична академія
імені А. В. Нежданової,
проректор з наукової роботи

доктор мистецтвознавства, професор
Кияновська Любов Олександрівна,
Львівська національна музична академія
імені М. В. Лисенка,
завідувач кафедри історії музики

Захист відбудеться «27» червня 2019 р. о 14. 00 год. на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 64.807.01 у Харківській державній академії культури за адресою:
61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4, Мала зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної академії
культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4.

Автореферат розіслано «24» травня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю. І. Лошков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. В наукових дискурсах сучасної культурології та мистецтвознавства суттєво посилюється дослідницький інтерес до осягнення феноменів культури ХХ ст. – складної історичної епохи, яка зазнала хронологічного завершення, проте залишається відкритою для теоретичного осмислення з методологічних позицій сьогодення. В руслі цих процесів актуалізується дослідження атрибутивних, смислоутворюючих явищ європейської музичної культури ХХ ст., які визначають саму її сутність і концептуальні основи, формують уявлення про її аксіологічні орієнтири та духовну цілісність.

Окреслена проблемна ситуація зумовлює наукове осягнення специфіки принципово значущого та конститутивного для європейської музичної культури феномена композитора, який є одним із символів її духовного буття. Мистецька екзистенція композитора – ключової постаті музичної культури письмової традиції, її суб'єкта і творця – детермінована соціоісторичним та художнім контекстом доби, розвитком музичного мистецтва та є вагомою складовою динаміки культуротворчих процесів. Проблематика творчості композитора та пов'язана з нею концепція авторства, демонструючи актуальність на різних етапах історичного розвитку, особливо гостро постають в проекції на культурні реалії ХХ ст.

Європейську музичну культуру ХХ ст. презентують митці різних генерацій, національних традицій і творчих психологій, адепти радикальних новацій та прихильники усталених канонів мислення. Особливу роль у культурному континуумі антиномічної епохи відіграють видатні історичні особистості, з діяльністю котрих пов'язані значні художні досягнення та епохальні революційні перетворення, що докорінно змінили систему новоєвропейського музичного мислення, мовні коди і жанрово-стильові контексти музичного мистецтва, принципи і норми композиції. Магістральні вектори розвитку європейської музичної культури ХХ ст. уособлюють масштабні творчі постаті Б. Бартока, П. Булеза, А. Веберна, К. Дебюссі, Я. Ксенакіса, Д. Лігеті, О. Мессіана, А. Онегера, Кш. Пендерецького, С. Прокоф'єва, А. Пярта, С. Рахманінова, Г. Свиридова, О. Скрябіна, І. Стравінського, П. Хіндемита, А. Шенберга, А. Шнітке, Д. Шостаковича, К. Штокхаузена, В. Сильвестрова та ін., культурний сенс мистецької діяльності котрих є актуальним джерелом наукового і художнього пізнання. Кожен з цих видатних митців сформував у культурному континуумі ХХ ст. авторську музичну картину світу, запропонував власну інтонаційно-стильову концепцію, оригінальну систему звукоорганізації.

Вагомі художні здобутки композиторів ХХ ст., презентовані у широкому стильовому діапазоні (символізм, експресіонізм, неокласицизм, неоромантизм, неофольклоризм, структуралізм), що охоплюють інноваційний досвід метрів європейського модернізму та постмодернізму, різножанрові музичні твори, сповнені глибокої філософської рефлексії, явища «авангарду» та «поставангарду» («нова простота», «нова складність», «духовного мінімалізму» тощо) викликають широкий науковий інтерес у теоретичній свідомості сьогодення та формують різні напрями аналітики.

Концептосфера досліджуваного феномена перебуває на перетині філософії, культурології, естетики, психології, соціології, мистецтвознавства, музикології та ін. сфер, охоплює загальнозначущі й постійно актуальні в гуманітаристиці питання: культури і мистецтва, особистості і творчості, автора і авторства, художньої свідомості і мислення, стилю і стилістики.

Осягнення феномена композитора ХХ ст. утворює розмаїту за ракурсами і жанрами дослідницьку царину, презентовану в музикології монографічними працями з проблем творчого світу видатних європейських митців (Л. Акопян, О. Александрова, Б. Асаф'єв, Н. Власова, Г. Григор'єва, О. Дев'ятова, М. Друскін, В. Єкимовський, В. Жаркова, О. Зінкевич, І. Іванова, О. Івашкін, Л. Кокарева, Н. Петрусєва, Ю. Чекан, В. Холопова та ін.), феноменології композиторської творчості (Л. Акопян, М. Аркад'єв, Т. Іванніков), її музично-культурологічних (О. Немкович, В. Мартинов, О. Самойленко, В. Суханцева, Т. Чередніченко), індивідуально-особистісних (В. Батанов, І. Драч, М. Друскін, Л. Кияновська, Т. Кумєда), онтологічних (В. Медушевський, Л. Шаповалова), професійно-діяльнісних й музично-технологічних (М. Арановський, П. Булез, І. Гайдєнко, Г. Ганзбург, Е. Дєнісов, Д. Малий, А. Муха, Н. Семенєнко, В. Цєнова, А. Шнітке), (Б. Асаф'єв, В. Бобровський, Г. Головинський, І. Земцовський, М. Калашник, В. Конєн, І. Пясковський, Н. Шахназарова) та психокреативних (А. Клімовицький, Є. Назайкінський, Н. Найко, М. Ковалінас, Н. Савицька) складових.

Незважаючи на численний корпус досліджень, що розкривають окремі грані феномена композитора, й досі бракує праць, спрямованих на його осягнення в контексті парадигмальних змін в культурі ХХ ст. На сучасному етапі в українській науковій думці комплексне мистецтвознавчо-культурологічне дослідження феномена композитора ХХ ст., розглянутого у горизонтах музичної культури, особистості, авторства, творчої діяльності, дотепер не здійснювалося. Віддзеркалені авторською свідомістю композитора ХХ ст. у творчості глибинні соціальні метаморфози, властиві епохам модернізму і постмодернізму, є і нині відкритими для сучасної науково-теоретичної експлікації. Парадигмальні зміни в музичній культурі та мистецтві ХХ ст., що зумовили процеси художньо-стильової трансформації, спонукають до пізнання специфіки культуротворчої діяльності митців цієї доби та розробки методологічних підходів комплексного дослідження смислів і значень авторської творчості.

Масштаб і значущість феномена композитора в європейській музичній культурі ХХ ст., пов'язане з ним інтегративне концептуальне поле наукової проблематики, утворене на перетині різних царин гуманітаристики, підтверджує актуальність теми дослідження, зумовленої:

- принциповою важливістю і роллю авторської творчості, запропонованих інновацій, звукотворчих і музично-технологічних ідей, а також естетико-теоретичних концепцій композиторів ХХ ст. у сучасній музичній культурі;
- необхідністю створення концептуально нової моделі наукової інтерпретації феномена композитора та визначення його культуротворчої ролі в контексті парадигмальних трансформацій в часопросторі музичної культури ХХ ст.;
- розбіжністю між особливою значущістю, новаторською сутністю феномена композитора та недостатністю теоретичного узагальнення

величезних художніх здобутків митців минулого століття й малочисленністю в українській науці системних праць, спеціально присвячених комплексному та багатоаспектному мистецтвознавчо-культурологічному осягненню феноменології їх творчості.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає комплексній темі науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури «Вітчизняна та світова культура: історико-теоретичні аспекти» (державний реєстраційний номер 0109U000511) і є складовою базової наукової теми кафедри теорії та історії музики «Музика і музикознавство в контексті світового культурного часопростору». Тема дисертації затверджена вченою радою ХДАК (протокол № 6 від 26 грудня 2014 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є створення комплексної мистецтвознавчо-культурологічної концепції феномена композитора в часопросторі європейської музичної культури ХХ ст.

Реалізація поставленої мети зумовлює необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити зміст поняття «композитор» в системі духовних універсалій і категорій музичної культури, визначити його семантико-термінологічні аспекти;
- простежити шляхи історичного становлення поняття «композитор» в європейському культурному континуумі;
- з культурологічних та мистецтвознавчих позицій осмислити феномен композитора в горизонтах культури, особистості, авторства, творчої діяльності;
- визначити контексти концептуалізації феномена композитора;
- обґрунтувати специфіку застосування герменевтико-феноменологічного підходу як методологічної парадигми осягнення феномена композитора в міждисциплінарному проблемному полі культурології та мистецтвознавства;
- визначити культурний сенс феномена композитора в дискурсі сучасної авторології та висвітлити характер його репрезентації у музичному та вербальному дискурсах авторства;
- обґрунтувати смислову структуру феномена композитора
- розкрити роль та функції композитора у процесах культуротворення і моделювання музичної картини світу ХХ ст.;
- обґрунтувати тенденції розвитку європейської музичної культури ХХ ст. як детермінанти творчої екзистенції феномена композитора та надати характеристику її основних періодів;
- розкрити специфіку буття феномена композитора в контексті інтенцій модернізму та авангардизму ХХ ст.;
- простежити смислові трансформації феномена композитора як суб'єкта культуротворчого процесу в умовах доби постмодернізму;
- виявити специфіку вербальної авторепрезентації композиторів у часопросторі ХХ ст. та визначити типологію їх вербальних текстів;
- визначити специфіку національної репрезентації феномена композитора в українській музичній культурі доби модернізму і постмодернізму.

Об'єкт дослідження – європейська музична культура ХХ ст.

Предмет дослідження – феномен композитора, розглянутий в контексті європейської музичної культури ХХ ст. в особистісному та діяльнісному аспектах.

Матеріал дослідження – музичні твори (авторські рукописи, нотні видання) та вербальні тексти (літературно-критичні і теоретичні праці, епістолярно-мемуарні й документально-біографічні свідчення, інтерв'ю, висловлювання, коментарі), що об'єктивують інтенції творчої свідомості та виявляють культуротворчий сенс мистецької діяльності композиторів ХХ ст.: Б. Бартока, П. Булеза, А. Веберна, К. Дебюссі, Л. Дичко, М. Колесси, Я. Ксенакіса, Д. Лігеті, Б. Лятошинського, О. Мессіана, К. Метнера, А. Онеггера, С. Прокоф'єва, Ф. Пуленка, А. Пярта, С. Рахманінова, В. Рунчака, В. Сильвестрова, Є. Станковича, І. Стравінського, А. Скрябіна, П. Хіндеміта, С.Т.Хольта, А. Шенберга, П. Шеффера, К. Шимановського, Д. Шостаковича, К. Штокхаузена та ін.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертації є комплексний міждисциплінарний підхід, що базується на поєднанні фундаментальних загальнонаукових, а також спеціальних мистецтвознавчих, зокрема музикознавчих методів та підходів, спрямованих на досягнення феномена композитора та розкриття його місця і ролі в європейській музичній культурі ХХ ст. Наукові положення дисертації обґрунтовані на рівні сучасної культурології та мистецтвознавства. Провідними в роботі є культурологічний та мистецтвознавчий дослідницькі дискурси та притаманні їм підходи і методи. Обрана теоретико-методологічна основа відповідає специфіці досліджуваної проблематики та сприяє реалізації потенціалу застосованих методів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що в дисертації *вперше* в українському мистецтвознавстві:

- створено комплексну мистецтвознавчо-культурологічну концепцію феномена композитора, розглянутого в особистісному та діяльнісному аспектах у контексті європейської музичної культури ХХ ст.;
- виявлено інтегративне концептуальне поле досліджуваної наукової проблематики та визначено новий ракурс її комплексної теоретичної інтерпретації;
- розглянуто трансформації феномена композитора в контексті динаміки парадигмальних змін в музичній культурі Новітнього часу;
- визначено філософсько-культурологічний (насамперед герменевтичний та феноменологічний), мистецтвознавчий, художньо-естетичний, аксіологічний, авторологічний, суб'єктивно-особистісний та діяльнісний контексти концептуалізації заявленої проблематики;
- обґрунтовано специфіку застосування герменевтико-феноменологічного та авторологічного підходів як методологічної парадигми досягнення феномена композитора в міждисциплінарному проблемному полі культурології та мистецтвознавства;
- запропоновано музичну авторологію як самостійний напрям сучасного мистецтвознавства та застосовано авторологічні механізми вивчення феномена композитора;
- з культурологічних та мистецтвознавчих позицій осмислено феномен композитора в горизонтах музичної культури, особистості, творчої діяльності;

- визначено концептосферу творчості європейських композиторів ХХ ст. в дзеркалі художніх інтенцій модернізму та постмодернізму;
- на основі застосування герменевтико-феноменологічного та авторологічного підходу розкрито новаторську сутність культуротворчої діяльності провідних європейських композиторів в контексті парадигмальних трансформацій у музичній культурі ХХ ст. та розкрито прояви їх особистісного універсалізму;
- виявлено специфіку вербальної авторепрезентації композиторів в музичній культурі ХХ ст., осягнуто вербальні тексти митців в естетико-семіотичному аспекті культурологічного дискурсу та визначено їх типологію;
- згідно запропонованого комплексного підходу проаналізовано низку музичних творів і вербальних текстів європейських композиторів ХХ ст. (Б. Барток, П. Булез, К. Дебюссі, А. Веберн, Л. Дичко, М. Колесса, Я. Ксенакіс, О. Мессіан, Ф. Пуленк, А. Пярт, І. Стравінський, В. Рунчак, Є. Станкович, А. Шенберг, К. Штокхаузен та ін.);
- уведено до наукового обігу вітчизняної культурології та мистецтвознавства низку понять і концептів («автор музичний», «музичне авторство», «музична авторологія», «вербальні тексти композиторів»), апробованих у процесі аналізу творчої діяльності композиторів ХХ ст., оновлено поняттєво-термінологічний апарат досліджуваної проблематики та запропоновано нові дефініції понять «композитор», «музична творчість», «музичний твір», «музична культура».

Удосконалено:

- логіку, зміст і процедуру мистецтвознавчо-культурологічної інтерпретації результатів творчої діяльності композитора в музичній культурі ХХ ст.;
- методологічні підходи комплексного дослідження особистісних та діяльнісних аспектів буття феномена композитора в європейській музичній культурі ХХ ст.;
- аналітичний інструментарій дослідження музичної та вербальної царин авторепрезентації композиторів.

Набули подальшого розвитку:

- осягнення культуротворчих процесів у сфері композиторської творчості ХХ ст.;
- дослідження універсалізму композиторської особистості ХХ ст.;
- усвідомлення новаторської сутності композиторської творчості та евристичного потенціалу музичних творів і вербальних текстів композиторів ХХ ст. як культурних артефактів та ціннісних мистецьких об'єктів;
- вивчення стильових процесів розвитку музичної культури і мистецтва ХХ ст.;
- розуміння масштабу і сутності трансформаційних процесів в музичній культурі та авторській свідомості композитора як творця музичної картини світу;
- уявлення взаємозв'язку мелосного і логосного начал у композиторській творчості;
- дослідження сутності музичної і вербальної форм авторепрезентації композиторів ХХ ст. у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування концептуальних положень і висновків дисертації у подальших наукових розвідках у зазначеній проблемній царині, пов'язаних з мистецтвознавчим і культурологічним осмисленням музичної і вербальної авторепрезентації композиторів, розкриттям їх суб'єктивно-особистісного світу і

діяльності в музичній культурі. Висновки і матеріали дослідження можуть застосовуватися у педагогічній практиці (у курсах «Теорія та історія культури», «Художня культура», «Філософія музики», «Музична естетика», «Історія музичної культури», «Історія світової та української музики», «Музична психологія», «Музична інтерпретація», «Аналіз музичних творів» тощо), а також у музично-критичній і лекторській діяльності. Результати дослідження впроваджено автором до навчального процесу на факультеті музичного мистецтва Харківської державної академії культури, зокрема в магістерському курсі «Семинар сучасної музики».

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертації викладено та обговорено в доповідях на понад 50-ти наукових конференціях, серед яких:

1. *Міжнародні конференції:* науково-теоретична конференція «Харків у контексті світової музичної культури: події та люди» (Харків, ХДАК, 2008); науково-теоретична конференція «Австрійська музична культура на перехресті епох та традицій» (Харків, ХДАК, 2009); наукова конференція «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2008–2018); Шоста, Сьома та Восьма науково-творчі конференції «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології» (Київ, 2012; 2014; 2015); XXII, XXIII, XXV наукові читання пам'яті Л. С. Мухаринської (1906–1987) «Музична культура Білорусі: традиції усної та письмової творчості» (Мінськ, 2013, 2014, 2016); науково-практична конференція «Оперні реформи минулого і сучасності» (Київ, НМАУ імені П. І. Чайковського, 2013); науково-практична конференція з міжнародною участю «Культура. Мистецтво. Освіта. Проблеми. Перспективи розвитку» (Смоленськ, 2013); конференція «Белорусское музыкальное исполнительское искусство в контексте художественной культуры»; Білорус. нац. академія музики (Мінськ, 2014); Третя науково-творча конференція «Освіта як культурно-мистецька складова художнього простору ХХІ ст.: дослідницькі практики» (Київ: НАКККіМ, 2015), конференція «Мистецька освіта в культурному просторі України ХХІ ст.» (Київ – Одеса, 2015); наукова конференція «І. Карабиць: музика серця» (Суми, 2015); науково-практична конференція «Ф. Мендельсон-Бартольдї: культурні ініціативи та художні пріоритети (Харків, ХНУМ, 2016); науково-практична конференція «Технології та їх вплив на сучасну культуру і мистецтво України» (Одеса, 2018), науково-практична конференція «Жінка за межами звичайного: Клара Шуман, Фанні Мендельсон, Марія Шимановська...» в межах XXV фестивалю «Харківські асамблеї» (Харків, ХНУМ, 2018).

2. *Всеукраїнські конференції:* науково-теоретична конференція молодих учених «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (Харків, ХДАК, 2008-2017); VII всеукраїнська науково-практична конференція «Мистецька освіта в Україні: традиції, сучасність, перспективи» (Луганськ, 2013); V науково-практична конференція «Виконавська інтерпретація та сучасний навчальний процес» (Луганськ, 2014); науково-теоретична конференція «Діалог культур в контексті глобалізації» (Київ, 2014); міждисциплінарна науково-творча та практична конференція «„Молоде мистецтво“ України: проблеми реалізації творчого потенціалу випускників мистецьких вишів» (Київ, 2014); Музикознавчі студії: науково-практична конференція молодих науковців (Львів, ЛНМА 2015); науково-практична конференція «Учитель – учень: ідея

спадкоємності та новаторства в музичній культурі України» (до пам'ятних дат з дня народження Р. М. Глієра, Б. М. Лятошинського, І. Ф. Карабиця) (Суми, 2015); конференція «Ювілейна палітра: до пам'ятних дат з дня народження М. Веріківського, В. Косенка, Ф. Якименка» (Суми, 2016); науково-теоретична конференція «Творчість С. Прокоф'єва і Д. Шостаковича в контексті музичної культури України» (Суми, 2016); конференція «Герменевтика в науках про дух» (Харків, 2017, 2018); науково-практична конференція «Духовна культура України перед викликами часу» (до 150-річчя заснування «Просвіти») (Харків, 2018).

3. *Міжвузівські конференції*: науково-практична конференція «Шлях до майстерності в реаліях мистецької практики та освіти» (Харків, 2012); наукова конференція «Класика в сучасній культурі» (Харків, ХНУМ, 2013); науково-методична конференція «Актуальні проблеми музичного і театрального мистецтва» (Харків, ХНУМ, 2013).

4. *Обласні конференції*: науково-практична конференція в межах VII Міжнародного конкурсу юних концертмейстерів «Амадей» «Професія концертмейстер: історія, теорія, практика» (Харків, 2015); науково-практична конференція «Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасний дискурс щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини» (Харків, 2017).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено в 51 одноосібній науковій публікації, серед них: монографія, 24 статті, з яких 16 – у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, 2 – у закордонних фахових наукових виданнях, 6 – у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних; 27 матеріалів конференцій і тез доповідей.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел (669 позицій, серед них 26 – іноземними мовами) та додатків. Загальний обсяг роботи – 630 сторінок, з них 410 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, сформульовано мету та завдання відповідно до предмета й об'єкта дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну, наведено відомості про апробацію результатів роботи, публікації автора.

Розділ 1 «Феномен композитора як об'єкт мистецтвознавчо-культурологічного дослідження» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Поняття "композитор" в системі духовних універсалій і категорій музичної культури: історичні та семантико-термінологічні аспекти» розкрито категоріальну сутність поняття «композитор» та простежено шляхи його історичної кристалізації та еволюції в європейській музичній культурі. Визначено широту історичних, етимологічних і семантичних зв'язків зазначеного поняття з загальнозначущими культурними універсаліями («композиція», «автор», «творець», «особистість», «митець», «геній», «талант», «суб'єкт»), які сприяли розкриттю його духовно-аксіологічного змісту і можливості узагальнення на рівні філософсько-

культурологічної категоризації. Відзначено детермінанти розширення смислового діапазону і специфіку інтерпретації поняття «композитор» у сучасних соціокультурних умовах у зв'язку з модернізацією інфраструктури музичної діяльності, технологізацією (комп'ютеризацією) алгоритмів творчого процесу, а також переосмисленням функціональної ролі і соціокультурного статусу композитора у суспільстві. Надано авторську дефініцію поняття «композитор».

У підрозділі 1.2. «*Рефлексії феномена композитора у сучасному науковому дискурсі*» окреслено інтегративне концептуальне поле наукової проблематики та визначено напрями її вивчення у сучасній науці. Зазначено теоретичні основи міждисциплінарного дослідження, що ґрунтується на наукових положеннях, які містяться у працях з: *філософії* (С. Аверінцев, О. Агафонов, В. Афанас'єв, Р. Барт, М. Бердяєв, Ж. Бодрійяр, Г. Гегель, В. Гумбольд, Ж. Дерріда, А. Лосєв, М. Лосський, М. Мамардашвілі, Ф. Ніцше, І. Пригожин, П. Тейяр де Шарден, В. Соловйов, П. Флоренський, Й. Хейзінга, А. Шопенгауер, О. Шпенглер), *феноменології* (Е. Ансерме, В. Бабушкін, П. Гайденко, Г. Гегель, Е. Гуссерль, Р. Інгарден, М. Мерло-Понті, М. Хайдеггер), *герменевтики* (Е. Бетті, Г.Г. Гадамер, В. Дільтей, П. Рикьор); *культурології* (Л. Баткін, М. Бахтін, В. Вернадський, Ю. Борєв, В. Біблер, М. Вебер, С. Волков, Г. Гачев, Ю. Гірін, П. Гуревич, Г. Драч, У. Еко, М. Каган, Н. Кириллова, О. Кравченко, С. Кримський, Ю. Лотман, М. Маккліоен, Б. Малиновський, К. Леві-Стросс, С. Малков, М. Маніковська, О. Опанасюк, Т. Орлова, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Тоффлер, М. Фуко, Й. Хейзінга, В. Шейко, А. Швейцер, О. Шпенглер, К. Ясперс та ін.); *загальної* (Р. Барт, Ю. Кристева, Ю. Лотман) та *музичної* (М. Арановський, М. Бонфельд, О. Козаренко, В. Медушевський, С. Шип) *семіотики; філософії музики та феноменології музичної творчості* (Т. Адорно, Л. Акопян, В. Апрельєва, М. Аркад'єв, Б. Асаф'єв, К. Жабінський, Т. Іванніков, О. Клоєв, Н. Коляденко, Е. Курт, О. Лосєв, В. Мартинов, Г. Орлов, В. Суханцева, В. Уваров, С. Філіппов, О. Чекан, Л. Шаповалова); *теорії авторства* (С. Аверінцев, М. Бахтін, Н. Герасимова-Персидська, І. Карпов, В. Казанцева, С. Малков, К. Чепеленко); *музичної культурології* (В. Агошков, В. Апрельєва, Т. Букіна, О. Дев'ятова, Л. Закс, Н. Кириллова, О. Козаренко, Т. Кузуб, І. Ляшенко, О. Маркова, О. Маклігін, О. Немкович, О. Опанасюк, Н. Рябуха, О. Самойленко, В. Суханцева, І. Юджін), *музичної естетики* (О. Лосєв, Н. Шахназарова, В. Шестаков, Т. Чередніченко) та *соціології музики* (Т. Адорно, А. Сохор, А. Цукер); *філології та мистецтвознавства* (М. Бахтін, Д. Ліхачов, О. Лосєв); *загальної* (В. Зінченко, А. Леонт'єв, С. Рубінштейн, К. Юнг) і *музичної* (В. Медушевський, Е. Назайкінський, В. Петрушин, Б. Теплов, Г. Ципін) психології, а також *психології творчості і мистецтва* (Є. Басін, Л. Виготський, А. Горальський, Й. Кулка, М. Мерло-Понті); *персонології* (А. Маслоу, Е. Мун'є), *теорії творчої особистості* (В. Абушенко, Є. Басін, В. Гурко, І. Кон, О. Морщакова) та *композиторської індивідуальності* (Ю. Батанов, О. Дев'ятова, І. Драч, Л. Кияновська, Т. Кумеда, В. Мартинов, Н. Савицька, І. Савчук, В. Степурко, А. Чубак, Л. Шаповалова); *теорії музичної композиції* (Б. Асаф'єв, П. Булез, І. Гайденко, Н. Гуляницька, Е. Денісов, В. Єкимовський, Ю. Каспаров, Ц. Когоутек, В. Конен, Т. Кюрегян, М. Малиновська, В. Медушевський, А. Муха, Є. Назайкінський, І. Пясковський, М. Ракунова, О. Соколов, М. Тараканов, Ю. Холопов, В. Холопова,

В. Ценова, А. Шнітке, К. Штокхаузен); *музичної мови і мислення* (М. Арановський, М. Бонфельд, Л. Дис, О. Козаренко, В. Медушевський, С. Шип та ін.); *теорії художньої і музичної інтерпретації* (Є. Гуренко, Н. Корихалова, В. Москаленко, І. Бабич); *історії музики* (Л. Бергер, О. Берегова, М. Висоцька, Н. Герасимова-Персидська, Р. Грубер, Н. Гаврилова, Г. Григор'єва, Ю. Келдиш, Л. Кияновська, Т. Левая, Т. Ліванова, О. Стригіна) та *етномузикології* (Г. Головинський, І. Земцовський), *теорії музичного стилю* (В. Грачев, М. Лобанова, В. Медушевський, М. Михайлов, Є. Назайкінський, С. Скребков, В. Сиров та ін.) і *музичного жанру* (М. Арановський, Є. Назайкінський, І. Польська, А. Сохор); *композиторської творчості ХХ ст.* (Б. Асаф'єв, Л. Акопян, І. Барсова, О. Берегова, Н. Власова, О. Дев'ятова, І. Драч, М. Друскін, В. Жаркова, К. Зенкін, О. Зінькевич, А. Івашкін, Л. Кияновська, М. Копиця, О. Кучма, Т. Левая, В. Мартинов, А. Муха, І. Нест'єв, С. Павлишин, О. Ринденко, М. Сабініна, С. Савенко, Н. Савицька, О. Самойленко, О. Соколов, В. Степурко, Б. Сюта, М. Тараканов, В. та Ю. Холопови, В. Ценова, І. Чернова, Т. Чередніченко, О. Чигарьова, Л. Шаповалова).

Аналіз наукових джерел з дисертаційної проблематики виявив відсутність сталої культурологічної концепції феномена композитора ХХ ст. та спеціальних досліджень, присвячених мистецтвознавчо-культурологічному обґрунтуванню його специфіки, комплексно розкритої в горизонтах музичної культури, особистості, творчості, що зумовило необхідність створення такої праці.

У підрозділі 1.3. «*Методологічні виміри дослідження феномена композитора*» визначено загальні методологічні засади дисертації та розглянуто наукові методи, застосовані в окремих розділах дослідження. Методологія праці детермінована міждисциплінарним характером дослідження, багаторівневою концепцією роботи, специфікою обраного об'єкту, предмету і мети. Дисертація базується на міждисциплінарній взаємодії загальнонаукових фундаментальних (культурологічний, історичний, діалектичний, системний, герменевтичний, феноменологічний, компаративний, діяльнісний, семіотичний, аксіологічний, персоналістичний, наукової індукції та дедукції, абстрагування і конкретизації, аналізу і синтезу тощо) та спеціальних, мистецтвознавчих, зокрема музикознавчих (стильовий, жанровий, структурно-композиційний, фактурний тощо) методів і підходів. Концептуально-методологічною основою інтегративного наукового дискурсу дослідження обрано культурологічний та мистецтвознавчий дискурси, кожний з яких володіє комплексом власних підходів та методів.

Культурологічний дискурс вплинув на загальну концепцію і зміст роботи, зумовив міждисциплінарну парадигму дослідження, спрямованого на багатоаспектне історико-теоретичне обґрунтування сутності феномена композитора, розглянутого в особистісному та діяльнісному аспектах в контексті музичної культури ХХ ст. Даний дискурс зумовив визначення смислової ролі композитора у процесах культуротворення і формування художньої картини світу; розкриття його соціокультурної, світомоделюючої та смислоутворюючої функцій як суб'єкта культури і творчої діяльності, творця нових культурних смислів, значень і духовних цінностей; уможливив осягнення ролі феномена композитора в контексті парадигмальних трансформацій в культурі ХХ ст.

У мистецтвознавчому дискурсі використано спеціальні дослідницькі підходи і методи, екстрапольовані на сферу музикознавства, що базується на методах аналітики, властивих історичному, теоретичному та виконавському музикознавству, музичній соціології, музичній естетиці, психології і філософії музики. Застосування мистецтвознавчого (насамперед музикознавчого) підходу сприяє осягненню сенсу музичної діяльності та інтерпретації результатів творчості композитора на різних рівнях аналітики. Мистецтвознавчі засади дослідницького інструментарію становлять: *методи історичного музикознавства* (історико-стильовий, історико-генетичний), що дозволяють виявити онтологічні основи й специфіку історичного буття феномена композитора в музичній культурі ХХ ст., окреслити зв'язки з культурно-історичними й художньо-стильовими процесами; *методи теоретичного музикознавства*, зокрема *стильовий* – розкриває індивідуальні принципи художньої об'єктивації авторської ідеї, творчого задуму, зумовлені специфікою мислення композитора, його духовно-аксіологічними пошуками; *жанровий* – виявляє специфіку видового й комунікативного оновлення мизичних творів у контексті парадигмальних змін у культурі ХХ ст. *Інтонаційно-семантичний, композиційно-драматургічний, темброво-фактурний, додекафонно-серійний* музикознавчі методи дослідження розкривають смисловий потенціал творчості композитора, визначають мовні властивості обраних для аналізу творів.

Проблематика дисертації зумовила застосування комплексу загальнонаукових підходів, серед яких найвагоміші:

- *діалектичний* – виявляє причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, доцентрові та відцентрові аспекти у процесах культурного буття феномена композитора;

- *історичний* – визначає розвиток європейської музичної культури ХХ ст. та в її межах специфіку еволюції феномена композитора;

- *системний*, скерований на осягнення феномена композитора як цілісності через встановлення взаємозв'язку змістовних та соціокультурних складових;

- *аксіологічний* – розкриває духовно-ціннісний контекст культуротворчої діяльності композитора та її результатів;

- *авторологічний* – висвітлює грані феномена композитора в дискурсі авторства, визначає сутність музичної та вербальної авторрепрезентацій митців у контексті парадигмальних культурних трансформацій Новітнього часу;

- *герменевтико-феноменологічний*, що інтегрує методи і концептуальні положення герменевтики (ідею розуміння, тлумачення потенційної множинності смислів феномена, методіку інтерпретації текстів) та феноменології (пов'язані з проблемою інтенціональності – характеристикою свідомості, інтуїції, мислення та смислоутворення, механізмами редукції, звертається до визначення смислової сутності явищ за допомогою дескриптивних методів) та сприяє осягненню художньої свідомості і мислення композитора як суб'єкта творчості, визначає смисл авторських текстів/творів; виявляє функцію митця у процесах художньої інтерпретації й музичного світомоделювання та виявляє його смислову роль у бутті музичної культури ХХ ст.

Вагомими методами, застосованими в роботі, є: інтерпретологічний, що уможливорює розкриття множинності індивідуально-особистісних смислів та

кодів, осягнення специфіки композиторських текстів в системі творчості композитора; *структурно-функціональний*, який дозволяє визначити смислову роль і функцію композитора в ієрархічній системі сучасної музичної культури; *семіотичний*, що сприяє осмисленню музичних і вербальних текстів як проявів свідомості і мислення композитора у семіосфері музичної культури, уможлиблює визначення їх прихованих смислів та внутрішніх зв'язків; *персоналістичний*, який є сутнісним ланцюгом гуманістичного поля культури та його культурологічного осмислення, сприяє осмисленню особистості композитора творчою реальністю, духовною цінністю та сприяє розгляду індивідуального авторського самовираження європейських композиторів, які реалізують свій потенціал у творчості, що є провідним чинником особистісної буття та формою екзистенції композитора. Суттєву роль у дослідженні відіграють *контекстний, логіко-конструктивний, біографічний, джерелознавчий, лінгвістичний, лінгво-музичний методи, компаративного аналізу, термінологічної дескрипції*, а також *емпіричні методи* (спостереження і моделювання), на підставі котрих виявлено культурні смисли життєтворчості композитора, вплив креативної діяльності на процеси культуротворення.

Розділ 2 «Герменевтико-феноменологічні та авторологічні контексти концептуалізації універсума композитора» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1. *«Герменевтико-феноменологічний підхід як методологічна парадигма культурологічного осягнення феномена композитора»* визначено сутність застосування в дисертації концептуальних положень і методів, притаманних феноменології (Е. Бетті, Е. Гуссерль, В. Гумбольд, Г. Марсель, О. Лосев, М. Мерло-Понті, Ж.П. Сартр, М. Шелер, М. Хайдеггер, Є. Яусс) та герменевтиці (Г. Г. Гадамер, В. Гумбольд, Е. Бетті, Ж. Гронден, В. Дільтей, П. Рікьор, Ф. Шлейєрмахер, Г. Шпет), розкрито детермінанти єднаючого їх дискурсу (М. Хайдеггер), усвідомленого в сучасній науці новою філософією мистецтва і «новою онтологією ХХ ст.» (П. Гайденко).

Обґрунтовано специфіку використання герменевтико-феноменологічного підходу в якості інструментарію комплексного осягнення смислового потенціалу феномена композитора. Відзначено спрямованість даного підходу, застосованого у межах загальної концепції дослідження, та його методів (розуміння, інтерпретація, дескрипція, конституювання) на розкриття суб'єктивного досвіду композитора і визначення раніше не виявлених креативно-творчих і духовних проявів, розмаїто віддзеркалених у результатах творчості, розглянутих у комплексі та осягнутих як єдина органічна цілісність. Зазначено актуалізацію даного підходу в аспектах: 1) інтерпретації творчої діяльності композитора, смислоутворюючих механізмів та інтенцій авторської свідомості, які функціують у культурі у вигляді образно-символічних структур, трансльованих форм поведінки; 2) виявлення корелюючої специфіки феноменів свідомості та культури, особистісного буття композитора і соціокультурного контексту; 3) тлумачення створених композитором текстів (музичних і вербальних). Окреслено вектори розуміння феномена композитора в «горизонтах»: музичної культури, особистості, авторства, творчої діяльності.

На основі герменевтико-феноменологічного підходу розкриті внутрішні та зовнішні детермінанти смислової цілісності феномена композитора, які впливають на специфіку творчої діяльності митця й характер її результатів. Доведено, що підґрунтям дослідження феномена композитора у контексті зазначеного підходу є: 1) феноменальна даність креативного досвіду митця, яка несе в собі потенції самостановлення смислів, виявляє себе в якості художньої інтерпретації та уяви світу у вигляді нової (музичної) реальності, створеної автором і наділеної культуротворчим змістом; 2) результати авторської творчості (акти свідомості) – художні твори, музичні і немусичні тексти, розглянуті в якості форми об'єктивації мислєдіяльності творчої особистості, духовного послання автора; артефактів, які входять у сучасну для них культуру; 3) творча діяльність (авторська, виконавська, дослідницька), надана у феноменальному вираженні, певним чином зафіксована, збережена (в епістолах, спогадах як різновиді культурної пам'яті) і трансльована у будь-яких формах комунікації і має культуротворчий сенс.

У підрозділі 2.2. *«Культурний сенс феномена композитора в дискурсі сучасної авторології»* розкрито зміст загальнозначущого в культурі поняття «автор», що є носієм креативного, інноваційного начала, та семантично споріднюється з поняттями «творець» (креатор) і «творчість» в широкому спектрі їх конотацій. Визначено універсальність і широту функціонування даного поняття в різних царинах культурної діяльності (науково-технічній, художньо-творчій, зокрема літературній та музичній) та окреслено коло його смислових зв'язків і значень. Підкреслено семантичну роль постаті автора в європейській духовній культурі як уособлення західної ментальності та основ класичної філософської традиції. Акцентовано суб'єктивну складову соціокультурної діяльності автора й централізацію на активності цілеспрямованого суб'єкта.

Висвітлено рівні розуміння постаті автора у філософсько-культурологічному та літературознавчому дискурсах. Підкреслено особливий статус автора як носія концептуальної ідеї в культурі та універсальний зміст його діяльності. Розкрито сутність корелюючих понять «автор» – «авторство» у гуманітаристиці, визначено соціокультурні детермінанти явища авторства та відзначено його як найважливішу властивість мистецтва – різновиду художньої діяльності. Акцентовано перспективність утворення музичної авторології як наукового напрямку на засадах сучасної авторології – вчення про авторство, розробленого у межах теорії літератури (М. Бахтін, В. Виноградов, Г. Гачев, І. Карпов, Б. Корман, Д. Ліхачов, В. Халізов та ін.).

Розкрито характер інтерпретації поняття «автор» в мистецтвознавстві та диференційовано постать автора як суб'єкта творення («автора біографічного») та «образу автора», присутнього у структурі художнього опусу. Обґрунтовано специфіку застосування категорії «автор» щодо постаті композитора та окреслено культурологічні засади розуміння феномена композитора в авторському дискурсі.

У підрозділі 2.3. *«Феномен композитора та концепції авторства в культурній ситуації постмодернізму»* висвітлено філософсько-культурологічні концепції автора в дискурсі постмодернізму (Р. Барт, Ж. Дерріда, Ж.Ф. Ліотар, К. Леві-Стросс, Ф. де Соссюр, М. Фуко) та відзначено їх вплив на характер функціонування феномена композитора в останню третину ХХ ст. (ідеї «кінця

часу композиторів», «opus post» В. Мартинова). Розкрито нове трактування поняття «автор» в контексті перенесення смислового акценту з індивідуально-особистісних і соціально-психологічних аспектів змісту на дискурсивно-текстологічні. Висвітлено концепцію В. Біблера про народження у ХХ ст. нового типу автора і твору культури. Розглянуто теорію дискурсивних практик (М. Фуко) та екстрапольовано її положення на авторську творчість композитора. Розкрито специфіку постмодерних авторепрезентацій композитора. Зазначено трансформації в музично-комунікативній системі «автор – виконавець – слухач» та утворення нової дуальної взаємодії «творець – реципієнт» внаслідок появи в постмодерному гуманітарному просторі «безмежної» постаті реципієнта (слухача) як співтворця тексту. Зазначено поширення в постмодерну добу музичних творів «відкритої» структури та свідомої відмови композитора від форм знаково-символічної фіксації тексту, а також створення нової образності поза єдиного центру.

У підрозділі 2.4. «Специфіка культуротворчого буття феномена композитора в дискурсі музичного авторства» розглянуто вектори музикознавчої розробки проблематики авторства (Н. Герасимова-Персидська, Л. Іванова, Л. Казанцева, О. Самойленко, В. Холопова, К. Чепеленко). Визначено роль авторського дискурсу у розкритті культуротворчої діяльності композитора. Запропоновано музичну авторологію як самостійний напрям музичної науки. Обґрунтовано сенс феномена композитора як *автора музичного* і *автора вербального* та уведено дані поняття до категоріального апарату сучасного мистецтвознавства. Розкрито соціокультурну специфіку і духовні виміри світського та церковного статусів екзистенції *автора музичного* й надано їх загальну характеристику.

Висвітлено функцію композитора у тріадній комунікативній системі (композитор – виконавець – слухач) в якості її першоелемента – автора і креативного суб'єкта, відправника інформації (музичного тексту твору), який ініціює музично-творчий процес та музично-авторологічний простір, зумовлює наступні етапи цього процесу (виконавство та сприйняття). Розкрито сутність явища музичного авторства як форми культури і музичної діяльності. Виокремлено модель індивідуального музичного авторства – презентації особистісної природи та культуротворчої діяльності композитора. Доведено, що композитор як *автор музичний*, носій художньої свідомості, уяви, переживає світ музично, сприймає музику як світовідчуття та фіксує в інтонаційній формі музичних творів змінність емоційно-психологічних станів.

Осмилено специфіку музичної творчості композитора як результату інтуїтивного художнього пізнання світу та вираження інтенцій авторської свідомості. Розкрито багаторівневість розуміння концепту «музичний твір», що розглядається як: 1) головне авторське свідчення й маніфестація творчої особистості композитора, 2) втілення інтонаційно-художнього мислення, 3) об'єктивація процесу музичного смислоутворення; 4) засіб музичної комунікації; 5) артефакт музичної культури та інформаційне повідомлення про неї і *автора музичного*; 6) ціннісно-смысловий об'єкт з образною семантикою і культурною пам'яттю. Виявлено утілення в інтонаційному змісті музичного твору духовних смислів культури. Підкреслено, що історичне формування і ствердження ідеї

авторства та концепту музичного твору сприяли кристалізації та становлення феномена композитора в європейській музичній культурі Нового часу.

Розділ 3 «Особистісні та діяльнісні аспекти буття композитора в горизонті музичної культури» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Європейська музична культура як історичний часопростір творчої екзистенції композитора»* надано загальну характеристику європейської музичної культури як багатовимірного і динамічного явища, форми акумуляції і трансляції соціального та духовного досвіду. Визначено, що її художнім центром є музика, яка утворює інтонаційно-смісловий зміст європейської цивілізації. Основою буття музичної культури є особистісне начало, викристалізоване на позиціях християнського детермінізму, що утворює європейський духовно-цивілізаційний контекст. Розглянуто музичну культуру як кумулятивне і системне інформаційно-комунікативне явище, що відбиває цілісний аспект історично детермінованої та функційно зумовленої творчої діяльності композитора, є умовою його мистецької екзистенції, професійної реалізації, чинником розвитку світоглядних орієнтирів, об'єктивацією духовних інтенцій і творчого потенціалу, розкриває роль і функції у соціумі. Запропоновано авторську дефініцію поняття «європейська музична культура».

У підрозділі 3.2. *«Особистісні аспекти екзистенції феномена композитора»* розкрито категоріальну сутність поняття «особистість» та розглянуто провідні концепції творчої особистості в гуманітаристиці (М. Бахтін, В. Біблер, М. Баткін, М. Бердяєв, Г.Г. Гегель, О. Леонт'єв, О. Лосєв, М. Мамардашвілі, П. Рикьор та ін.), зокрема у музикознавчій сфері (В. Батанов, О. Дев'ятова, І. Драч, Л. Кияновська, Т. Кумеда, В. Мартинов, А. Муха, Н. Савицька, Л. Шаповалова). Здійснено компаративний аналіз ключових для дослідження універсалій «особистість» та «індивідуальність», що довів їх категоріальну нетотожність та ієрархічність. Надано авторську дефініцію поняття «особистість композитора» та визначено специфіку порозуміння універсалізму композиторської особистості в музичній культурі ХХ ст.

У підрозділі 3.3. *«Соціокультурні та мистецькі виміри креативної діяльності композитора в європейській музичній культурі»* визначено соціокультурні та креативно-діяльнісні засади екзистенції феномена композитора. Розкрито сенс і роль композитора в часопросторі європейської музичної культури як її діяльнісного суб'єкта культуротворення, носія художньої свідомості і музичного мислення. Визначено культуротворчу, смислогенеруючу, когнітивну, художньо-естетичну та світомоделюючу функції композитора, сутність яких зумовлена здатністю авторської свідомості віддзеркалювати в інтонаційній тканині музичного твору значущі філософсько-етичні та художньо-естетичні проблеми соціуму. Надано багаторівневу характеристику музичної творчості композитора як: 1) художнього прояву його феномену; 2) форми авторепрезентації; 3) сфери особистісного самопізнання та розкриття духовно-сміислової сутності; 4) вияву аксіологічних орієнтирів та етико-естетичних прагнень; 5) віддзеркалення діалогічних зв'язків в системі «Я – Світ»; 5) процесу/результату мистецької діяльності – складної динамічної

системи психокреативних та інтелектуально-художніх процесів, що розгортаються на різних рівнях свідомості й об'єктивуються у музичному творі.

Розкрито новаторську сутність професійної діяльності композитора в музичній культурі ХХ ст., визначено сучасні її напрями і форми. Підкреслено зміни у психології суб'єкта музичної діяльності, оновлення її техніко-технологічного апарату, як детермінанти впливу на характер креативного процесу. Відзначено застосування в композиторській практиці математичних (Е. Денісов, Л. Грабовський), стохастичних (Я. Ксенакіс) принципів, електронно-комп'ютерних технологій створення нових звучностей, що усвідомлюються смислоутворюючими чинниками організації музичного цілого. Усвідомлено, що у *соціокультурному та мистецько-діяльнісному вимірах* композитор є: 1) особистісним началом, носієм смислового коду і традицій європейської музичної культури; 2) суб'єктом самоздійснення; 3) креатором нових смислів, образів і текстів культури.

Розділ 4 «Постать композитора в європейській музичній культурі першої половини ХХ ст.» містить три підрозділи.

У підрозділі 4.1. *«Динаміка оновлення композиторської традиції в контексті зміни естетичних парадигм європейської музичної культури Новітнього часу»* окреслено новий модернізований інтелектуально-духовний контекст європейської музичної культури ХХ ст. – феномену епохи глобалізації, що утворює особливий художньо-комунікативний континуум буття композитора. Розкрито специфіку некласичної та постнекласичної культурних парадигм й визначено їх вплив на музичну культуру і авторську творчість композитора. Розглянуто періодизацію музичної культури ХХ ст. у контексті парадигмальних трансформацій Новітнього часу та охарактеризовано її провідні етапи (постромантизм, модернізм та постмодернізм). Відзначено принципове оновлення у практиці ХХ ст. усталених канонів новоєвропейського музичного мислення та підкреслено, що музика в умовах некласичної естетики є джерелом експериментаторського натхнення митців авангарду і модерну.

Відзначено, що некласична модель світобачення увібрала явища культури і мистецтва від кінця ХІХ ст. до середині ХХ ст. та узагальнила творчі пошуки найвпливовіших європейських композиторів з полярними стильовими установками (імпресіонізм, експресіонізм, неокласицизм) та індивідуалізованими концепціями творчості, об'єднала виразників постромантично-модерного світобачення (К. Дебюссі, М. Равель, О. Скреябін), радикальних новаторів двох історичних «хвиль» європейського Авангарду (А. Берг, Е. Варез, А. Веберн, О. Мессіан, А. Шенберг, К. Штокхаузен, Л. Беріо, Л. Ноно та ін.) та митців, орієнтованих на антиромантичні модерні концепції (неокласицизм, неофольклоризм), що ілюструють глибинні зв'язки з традицією та розкривають приховані потенціли досвіду попередніх епох (Б. Барток, С. Прокоф'єв, Ф. Пуленк, І. Стравінський, П. Хіндеміт та ін.). Єднаючим модусом творчості протилежних за своїм кредо європейських композиторів доби ХХ ст. визначено маніфестацію ідей індивідуалізму, посилення ролі суб'єктивно-особистісного начала, інноваційну спрямованість та ексклюзивність авторського висловлювання. Підкреслено вплив творчості

композитора на духовну свідомість доби й визначено роль митця як стилеутворюючого та стилезмінюючого чинника музичної культури.

У соціокультурному контексті постромантично-модерної доби на межі ХІХ – поч. ХХ ст. розглянуто специфіку авторепрезентації й новаторські мистецькі пошуки К. Дебюссі, зумовлені характером його творчої особистості. Визначено віддзеркалення в авторській свідомості митця антиномічних культурних і мистецьких (музичних, літературно-художніх й живописних) процесів та стильових тенденцій (імпресіонізм, символізм, неокласицизм), мовних новацій, властивих перехідному етапу, які отримали подальший імпульс розвитку в художньому просторі ХХ ст. Окреслено образно-семантичний та мовостильовий діапазон творчості композиторів 1-ої (А. Веберн, О. Скрябін, Б. Барток, Б. Лятошинський, А. Онегер, К. Орф, С. Прокоф'єв, С. Рахманінов, П. Хіндеміт, Дм. Шостакович, Р. Штраус) та 2-ої (Л. Беріо, П. Булез, Д. Лігеті, К. Пендерецький, С. Слонімський, В. Сильвестров, Е. Денісов, А. Шнітке, К. Штокхаузен та ін.) половин ХХ ст., які сприяли утворенню інтелектуально-художнього змісту музичної культури доби.

У підрозділі 4.2. *«Культуротворче буття універсума композитора в антиноміях епохи модернізму: Б. Барток, І. Стравінський, П. Хіндеміт, Ф. Пуленк»* розкрито роль композитора в музичній культурі та у процесах культуротворення окресленої доби. Відзначено вплив на авторську свідомість глибинних соціокультурних та художніх трансформацій епохи, провідних філософських концепцій (екзистенціалізм, феноменологія, персоналізм) та науково-технічних новацій часу, відмову від принципів системної раціональності. Зазначено зміни у системі художнього мислення митців через розрив з новоєвропейським духовним досвідом, руйнування традиційних мовних канонів та принципів музичної композиції, переорієнтацію з класико-романтичного на модерністський світогляд з домінуванням раціонала та антиромантичної естетики з відмовою від категорії «прекрасного» (Г.Г. Гадамер), реабілітацією сфери дисгармонії й утвердження ідеї «емансипації дисонансу» (А. Шенберг).

Підкреслено антиномічність авторських спрямувань та провідні тенденції творчості митців доби модернізму (інноваційність, індивідуалізація, інтелектуалізм, філософський концептуалізм, універсалізм та масштабність узагальнення проблематики «людина – світ»), що є віддзеркаленням новітніх образів світу та інтелектуально-духовних процесів часу. Розглянуто появу персоніфікованих естетичних і звукотворчих концепцій: дванадцятитонових систем Й. Хауера і А. Шенберга, космогонічної музично-філософської концепції О. Скрябіна; теоретичних (П. Хіндеміт, Б. Барток) і педагогічних доктрин (Д. Кабалецький, К. Орф, З. Кодаї). Розкрито універсалізм авторської особистості Б. Бартока, І. Стравінського, П. Хіндеміта, Д. Шостаковича, з діяльністю котрих пов'язані найважливіші тенденції розвитку музики ХХ ст. Визначено специфіку національної репрезентації феномена композитора в українській культурі доби модерну (М. Колесса, Б. Лятошинський).

Доведено переосмислення ролі і функції композитора у соціумі та широту діапазону його художньої об'єктивації у добу модернізму. Визначено кристалізацію постаті композитора-інтелектуала та формування творчих типів *ремісника-майстра* (І. Стравінський, П. Хіндеміт), який є альтернативою

романтичному творцю-месії, поету і філософу, а також *митця-винахідника, експериментатора*, скерованого на інновацію та індивідуалізацію творчості (Е. Варез, А. Веберн, О. Мосолов), прагнучого створення нової картини світу, керуючись суб'єктивним світовідчуттям, принципами вільного самоздійснення, не обмеженого засобами інтонаційного самовираження. Розглянуто тип композитора – *модерністського майстра* (І. Савчук), що уособлює постать трагічну, концентрує в собі екзистенційні модуси індивідуального існування в палітрі відчужених станів (страх, смерть). Диференційовано два творчих типи композиторів в аспекті відтворення діалогем «автор – традиція»: 1) радикальних новаторів, митців-експериментаторів, які дистанціюються (або відмовляються) від традиції, орієнтуються у творчості на принципову інноваційність, модернізацію традиції, зміну мовних кодів, творчий епатаж; 2) помірних новаторів, орієнтованих на інтерпретацію мистецького досвіду минулого (культурні архетипи, сакральну сферу тощо).

Виявлено ознаки спорідненості та антиномічності видатних композиторських особистостей й adeptів ідей модернізму Д. Шостаковича і С. Прокоф'єва, а також І. Стравінського і А. Шенберга, з якими асоціюють епохальні напрями музики Новітнього часу (неокласицизм та експресіонізм). Розглянуто полярність їх позицій щодо мистецької реалізації художньої концепції «Нової музики» (Т. Адорно), утвореної в межах естетики модерну.

Висвітлено феномен особистості І. Стравінського, розкрито універсальний сенс і концептосферу його музичної та вербальної творчості. Зазначено музичне утілення і вербальну аргументацію митцем модерністської раціоналістично-прагматичної моделі творчості як феномену логіки, акту самообмеження, ідеалу наполегливої й майстерної праці творця, що не виключає натхнення.

Розглянуто неофольклористичний модус авторепрезентації Б. Бартока у художньо-стильовому просторі доби модернізму та зазначено, що утілені в новаторській музиці композитора світоглядні й естетичні доміанти, віддзеркалюють феноменологічні установки культури і демонструють важливу для Новітнього часу лінію творчості – до джерел національного стилю. Розглянуто неофольклористичну концепцію Б. Бартока, втілення принципів неомодальності на матеріалі фортепіанного циклу «Плачі». Визначено культуротворчі орієнтири музичної та вербальної царини творчості та розкрито прояви універсалізму діяльності П. Хіндеміта та Ф. Пуленка в добу модернізму.

У підрозділі 4.3. «Феномен композитора в контексті інтенцій авангардизму ХХ ст. (А. Шенберг, А. Веберн): парадокси новаторства» розкрито детермінанти та окреслено хронологічні параметри авангарду як явища, викликаного зміною парадигм, кризою новоєвропейської духовної свідомості, яке змінило текст європейської культури. Визначено специфіку явища авангарду в музичній культурі ХХ ст., виокремленого в самостійну (авангардну) парадигму (за Ю. Холоповим) та його вплив на музичне мислення й поетику композиторської творчості ХХ ст. Розкрито естетичну сутність і сенс новаторських музичних ідей Авангарду I (1908–1925) і Авангарду II (1946–1968), відповідні парадигмальним культурним змінам (оновлення хронотопічних темброво-фонічних параметрів організації музики, концепції звуковисотності зі зміною усталених тональних тяжінь (додекафонія)

принципів композиції тощо). Підкреслено антиномічність, парадоксальність музичної творчості митців Авангарду I (А. Берг, Е. Варез, А. Веберн, І. Вишнеградський, Ю. Голишев, Ф. Казавола, О. Мосолов, Ф. Прателла, М. Рославець, Л. Руссоло, М. Обухов, В. Ульман, Й. Хауер, А. Хаба, А. Шенберг), низверження ними традицій та зростання ролі теоретизації й вербальної маніфестації впровадження нових мистецьких форм, типів звучностей та художніх концепцій.

Виявлено узазальнені риси композитора як *автора авангардного*, який пориває з традиційними канонами художнього мислення, віддзеркалює в музиці антиномічне світовідчуття епохи, негативно-напружену духовну ситуацію й розширяє картину музики репрезентацією власного експериментального досвіду, оригінальних засобів самовираження, раціоналістичних форм втілення авторської ідеї. Принципово індивідуалізована творчість *автора авангардного (митця-експериментатора)* демонструє некласичний, суб'єктивний досвід, радикалізм мислення, винахід, епатажність, підкреслену декларативністю й вербальними маніфестаціями та усвідомлюється як екстремальний новаторський пошук, об'єктивований у творах з естетизовано-символічною формою. Розглянуто специфіку віддзеркалення інтенцій музичного авангардизму у творчості А. Шенберга, Е. Вареза, А. Веберна, які здійснювали пошуки нових універсальних законів звукоорганізації і техніки композиції, відповідні художнім настановам Новітнього часу та альтернативних класико-романтичній епосі.

Розділ 5 «Смислові трансформації феномена композитора в музичній культурі другої половини ХХ ст.» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 5.1 «*Детермінанти творчості композитора в музичній культурі другої половини ХХ ст.*» розкрито специфіку феномена композитора в контексті трансформаційних процесів розвитку культури зазначеної доби, зумовленого встановленням постнекласичної парадигми і ствердженням нових естетичних домінант. Розглянуто музичну культуру другої половини ХХ ст. як складне комунікативне явище, відзначене стильовим плюралізмом, зростанням глобалістичних тенденцій, інформаційних технологій. Виявлено модифікацію поняття і явища «композитор» та інноваційність авторської творчості на світоглядному, мовностильовому й технологічному рівнях тощо.

Підкреслено розкриття креативного потенціалу композиторів у темброво-фонічній, просторово-акустичній, музично-часовій (П. Булез, К. Штокхаузен) організації творів. Розглянуто новаторські пошуки у звуковій царині (штучно генеровані, електронні, синтезовані з традиційними акустичні явища). Зазначено актуалізацію в нових культурних умовах творення звуку та його нову концептуалізацію на рівні художньої цілісності. Підкреслено реалізацію впровадження в музиці ідеї глобального синтезу у концепціях «інтерпретуючого стилю» (В. Грачов) «полістилістики» (А. Шнітке), «інтертекстуальності» (Ю. Крістева) й застосування синтезу різних технік (Л. Берію, Х. Биртвісл, П. Булез, А. Гера, Л. Даллапикколо, П. М. Дейвіс, Б. Мадерна, Л. Ноно, К. Штокхаузен та ін.).

Визначено вплив на композиторську свідомість митців Авангарду II філософсько-світоглядних теорій структуралізму та постструктуралізму. Осмислено структуралізм як провідний метод композиторського мислення 2-ої пол. ХХ ст., що розкриває специфіку музичного втілення раціо-прагматичних

принципів у музичному серіалізмі, стохастичності тощо. Підкреслено скерованість структуралізму на формалізацію музичного процесу, художнє «кодування смислів» (В. Холопова) і значень, пошук унікальності структури й створення графічної наглядності з метою досягнення єдності складно утвореного організму. Виявлено естетичну спрямованість на неповторність художнього світу творця через зв'язок «автор – унікальний твір» (П. Булез, К. Штокхаузен).

Визначено формування творчого типу композитора-аналітика, який ілюструє «раціоналістичну» спрямованість свідомості, орієнтацію на самоорганізацію у креативному процесі, його логічне структурування, математизацію й послідовне втілення наміченої концепції (Л. Беріо, П. Булез, Е. Денісов, Л. Грабовський, П. Шеффер, К. Штокхаузен). Новаторська сутність авторської поезики митців даного типу зумовлена прагненням довершеності, оригінальності художньої концепції, пронизаної свідомістю творця, й відзначена цільністю інтонаційного вираження авторської думки та її максимальною індивідуалізацією. Розглянуто феномен авторської особистості О. Мессіана і К. Штокхаузена та охарактеризовано їх творчу діяльність в дзеркалі провідних тенденцій доби.

У підрозділі 5.2 «*Метаморфози феномена композитора в парадоксах культурної ситуації постмодернізму*» окреслюється новий контекст культурного буття композитора в умовах постмодернічної відкритості сприйняття картини світу, інтерпретації культури як особливого інформаційно-комунікативного різновиду тексту, що посилює їх інтертекстуальні можливості. Визначаються тенденції мовностилістичної універсальності в ретрансляції та інтеграції культурно-історичного досвіду й пошук нового ціннісно-сислового контексту в композиторській творчості. Зазначено широту постмодерного розуміння музики як царини гри, сценічності, інтертекстуальності, варіабельності смислів та водночас онтологічне її тлумачення як частини Універсуму. Окреслено специфіку постмодерних творів: відкритість, незавершеність, фрагментарність, індетермінованість, підміна музики словом і жестом, театралізація, втрата індивідуального Я, апелювання до практики гри; діалогізм мислення, антиномічна мікстовість (синтез сакрального і профанного, академічного і масового тощо).

Зазначено, що практика постмодерну з властивими їй плюралізмом свідомості, логікою парадоксу надає свободу і універсальність самовираження й формує новий композиторський світогляд й досвід оперування духовними цінностями й джерелами різних часів, інтонаційне відчуття буття й художньо-звуковий спосіб його зображення. Матеріалом музичного твору композитора, наділеного особливою «постмодерною чуттєвістю», стає увесь музично-історичний контекст, художній Космос, втілений у знаках-символах (від окремої музично-звукової лексеми до певних жанрово-стильових моделей). Нормою творчої практики є використання принципів запозичення, техніки колажу, алюзій, полістилістики й інтертекстуальності.

Зазначено вплив на естетику і поезику постмодерної композиторської творчості нової концепції авторства. Відзначено тенденції деперсоніфікації індивідуальності, орієнтацію на принципи копіювання, працю «за моделлю» минулого, поширення мистецтва цитації, апелювання до Логосу «Іншого», переакцентуацію зі «Свого» на «Чуже слово» зі стиранням меж між цими

формами авторепрезентації. Визначено амбівалентність творчості, культ парадоксу, паритетність провідних естетичних категорій й широту можливостей композиторської творчості. Підкреслено появу комп'ютерно-електронного типу мислення, що синтезує абстрактне і конкретне, поняттєве і наочне, виявляє утворення електронної інтонаційної образності. Музичні твори електронної доби переходять у ранг «відкритих систем» і набувають безмежності внаслідок варіативності виконання.

Виявлено посилення ролі у творчості митців кінця XX – поч. XXI ст. сакральної сфери, біблійних образів, утілених в різножанрових контекстах духовної музики (Л. Беріо, Х. Гурецький, Кш. Пендерецький, Д. Лігеті, Г. Лахенман, В. Мартинов, А. Пярт, В. Сильвестров). Підкреслено скерованість композиторської особистості XX ст. на широку культурну комунікацію, стрижнем котрої є тотожність смислових та змістовних планів, глибинне розуміння традицій й етичних цінностей культури, опора на архетипи класичного мистецького досвіду та його мистецьке узагальнення з сучасних позицій.

Зазначено характерні властивості авторської творчості 2-ої половини XX – початку XXI ст., що розвивається у модусі постнекласичної парадигми: (стильова плюралістичність, ретроспективність, рефлексивність, тенденції культурологізації, зростання ролі історичної музичної свідомості). Наголошено співіснування музичного і вербального композиторських дискурсів, розширення коментарійного сегменту авторських ремарок, автодескрипцій, інтерпретацій, які розкривають смисловий простір музичного твору.

Зазначено кристалізацію творчого типу постмодерного композитора – універсального автора й митця-аналітика. Визначено подвійність функцій митця-аналітика: креативної й рефлексивно-інтерпретативної, здійснення ним авторської, аналітико-теоретичної й дескриптивно-автокоментарійної діяльності, що сприяє порозумінню, розкодуванню змістовної складової творчості. Зазначено, що ознакою феномена композитора у XX ст. є парадоксальне співіснування універсалізму, концепційності та індивідуалізації творчості, що позначається на музичній мові, композиційно-драматургічній логіці. Прояви універсалізму віддзеркалюються у: 1) стильовій концентрації ціннісно-смислового контексту культури, «згорнутої» у творі з поєднанням різних традицій, систем мислення; 2) методах полістилістики та інтертекстуальності, що концептуалізують накопичений художній досвід презентують його у новій інтегративній цілісності; 3) музично-культурологічній спрямованості творчості, здатності до широких мистецьких узагальнень.

Розкрито ознаки постнекласичного мислення представників естетики «нової простоти» (А. Пярт, В. Сильвестров), мінімалізму (С. Т. Хольт). Визначено постструктуралізм як принцип об'єднання сучасних презентантів напряму «духовного мінімалізму» (А. Пярт, Г. Пецеліс, П. Васкс, Х. М. Гурецький, В. Сильвестров, Дж. Тавенер, Г. Канчелі). Виявлено художньо-стилістичну специфіку мінімалізму (втілення статичності й водночас безкінцевого музичного буття, використання принципів репетитивності – варіативної повторності й техніки *ostinato* елементарних звуковисотних та ритмічних «паттернів») та відзначено численність його індивідуалізованих версій у сучасній практиці (Л. Андріссен, Й. ван Вен, Я. Піаровський, Ян Т'єрсен, С. Тен Хольт, Т. Сікорський,

Т. Семзе, К. Гуйвартс, Х. Циммер). Підкреслено концентрацію в обраному фактурному комплексі мінімалітичних зразків авторської вищої ідеї.

У підрозділі 5.3. *«Музичний твір як культуротворча маніфестація та авторська репрезентація композитора в умовах постмодерного буття»* осягнуто сучасний контекст наукової розробки концепту музичного твору як мистецької атрибуції та форми репрезентації феномена композитора. Зазначено розширення предметного поля твору і його термінологічної експлікації («артефакт», «рес факта», «музичний об'єкт», «знаковий об'єкт», «інформаційне повідомлення», «індивідуальний проект», «відкритий твір»).

Визначено рівні розуміння музичного твору як результату творчої волі автора, його інтонаційного послання, духовного виміру культури, культурного артефакту та художнього «продукту європейської музичної культури письмової традиції». Розкрито аспекти структурного, змістовного та термінологічного оновлення концепту «музичний твір» в умовах постмодернізму та виявлено модифікації його авторського статусу. Зазначено співіснування індивідуально-авторських та синтетичних (дуальних та колективних виконавсько-композиторських) результатів творчості, сутність яких віддзеркалено у численних явищах, позначених термінами: «відкритий твір», «момент-форма» (К. Штокхаузен), твір-інструкція, твір-текст, композиційна модель, аудіовізуальні композиції, перформанси з інсталяціями, інструментальний театр.

У підрозділі 5.4 *«Національні виміри феномена композитора в українській музичній культурі другої половини ХХ ст.: Л. Дичко, В. Рунчак, М. Скорик, В. Сильвестров, Є. Станкови»* визначено специфіку національної репрезентації феномена композитора в українській музичній культурі другої половини ХХ ст. Розглянуто віддзеркалення постмодерного світогляду та визначено сутність, контексти, суб'єктивно-особистісні у творчості Л. Дичко, В. Рунчака, В. Сильвестрова, С. Скорика, Є. Станковича. Проаналізовано низку авторських творів зазначених митців, що розривають поетику стилю їх творчості в культурних умовах постмодернізму.

Розділ 6 «Логос композитора в музичній культурі ХХ ст.» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 6.1. *«Вербальна сфера діяльній авторепрезентації композитора»* осмислено вербальну царину творчості композитора як різновиду інтелектуальної практики, визначено її масштаб і смислову роль в музичній культурі ХХ ст., окреслено рівні розуміння та напрями теоретичного осягнення в мистецтвознавчому дискурсі.

У підрозділі 6.2. *«Вербальні тексти композиторів ХХ ст. у семіосфері музичної культури»* розкрито специфіку інтерпретації вербальних композиторських свідчень в естетико-семіотичному аспекті культурологічного дискурсу та запропоновано дефініцію «вербальні тексти композиторів». Окреслено жанрово-тематичну і смислову багатогранність вербальних текстів композиторів, сполучення в них художнього і позахудожнього, поетичного і метапоетичного начал. Визначено вербальні тексти композиторів ХХ ст. як результати їх культуротворчої діяльності, масштабну презентацію нарративів і суджень, вираження інтелектуального потенціалу, а також унікальні й різноманітні у

структурно-функційному, змістовному та стилістичному аспектах естетико-семіотичні об'єкти, що складають вагомий сегмент європейської музичної культури і гуманітарного мислення. Розкрито типологічну та жанрову специфіку вербальних текстів композиторів та диференційовано їх на: *художні* (прозаїчні та поетичні) літературні тексти, відзначені наявністю художньо-образної системи і засобів вербально-мовної виразності; *позахудожні* (документальні) прозаїчні тексти, які за соціокультурною і семантичною спрямованістю розподіляються на: 1) *загально-гуманітарні, суспільно-орієнтовані* (філософсько-естетичні, публіцистичні, автобіографічні); 2) *спеціальні, професійно-орієнтовані* – музикознавчі (музично-педагогічні, методико-практичні, музично-критичні, музично-аналітичні), а також літературознавчі (літературно-критичні).

Визначено критерії типологізації вербальних текстів, враховуючи: 1) статус текстів і тип інформаційного повідомлення; 2) комунікативно-жанрову специфіку; 3) змістовно-тематичну орієнтацію і аксіологічну складову; 4) функційно-семантичну спрямованість; 5) характер і спосіб презентації та культурну адресацію; 6) міру прояву суб'єктивно-особистісного чинника; 7) ступінь поглиблення у професійно-музичний контекст; 8) наявність художньо-естетичних детермінант, 9) присутність інтра- та екстамузичних зв'язків; 10) специфіку утілення принципу референтності.

У підрозділі 6.3. «Семантика взаємодії мелосного і логосного начал в композиторській практиці» розкрито корелюючу специфіку мелосного і логосного начал як найважливіших стилеутворюючих чинників у музичній культурі і творчості композитора. Здійснено компаративний аналіз музичної і вербальної форм діяльності композитора як самостійних комунікативно-знакових систем, кожна з яких володіє іманентним, історично сформованим комплексом атрибутивних мовних засобів фіксації авторської думки та спирається на різні композиційні принципи. Визначено тісний зв'язок музики і слова на різних етапах історичного буття європейської культурної традиції. Підкреслено багатогранність форм вербального самовираження композитора як чинника еволюції музичної культури та її смислоутворення. Доведено, що унікальна взаємодія музичної і літературної мов культури, взаємовплив вербального та інтонаційно-музичного модусів свідомості історично детерміновані, мають глибинний смисл і специфічні прояви й виразно окреслюються на різних етапах художньої історії.

У підрозділі 6.4. «Слово композитора в культурному континуумі ХХ ст.» визначено контексти вербальної авторепрезентації композиторів та підкреслено зростання теоретико-аналітичної складової. Розкрито смислові та жанрові доміанти вербальної сфери самовираження провідних європейських композиторів ХХ ст. та визначено концептосферу провідних теоретичних праць П. Булеза, А. Веберна, Е. Денісова, А. Казелли, Я. Ксенакіса, О. Мессіана, М. Метнера, А. Онеггера, С. Прокоф'єва, Ф. Пуленка, А. Пярта, О. Скрябіна, І. Стравінського, А. Шенберга, П. Шеффера, П. Хіндеміта, К. Шимановського, А. Шнітке, К. Штокхаузена та ін., артефіковані висловлювання яких є найціннішим джерелом порозуміння культурних процесів, цілісної картини музики Новітнього часу, а також висвітлення духовної екзистенції її творців.

ВИСНОВКИ

Загальним підсумком дисертації є створення комплексної мистецтвознавчо-культурологічної концепції феномена композитора, розглянутого в особистісному та діяльнісному аспектах у контексті європейської музичної культури ХХ ст. Здійснене дослідження уможливило формування цілісного уявлення сутності і специфіки даного феномена в контексті динаміки культуротворчих процесів Новітнього часу, визначення його семантичної ролі в європейській музичній культурі та виявлення соціокультурної, світомоделюючої, культууроутворюючої та смислогенеруючої функцій.

Сутність запропонованої концепції складають наступні положення:

1. Доведено, що поняття «композитор» є конститутивним і смислоутворюючим в системі духовних універсалій і категорій музичної культури та сучасній науці про музику. Породжене європейською цивілізацією, викристалізоване в системі духовних цінностей Старого Світу й пронизане етичним пафосом християнства, дане культурно-історичне поняття стало невід'ємним символом професійного музичного мистецтва як буттєво-філософської категорії культури, онтологічного феномена і цілісної моделі світобудови. Термін «композитор» пов'язаний з існуванням найважливішого художнього пласта європейської духовної культури – академічної музичної традиції, опусної музики, музичної композиції, індивідуальної авторської творчості, заснованих на принципах свободи та позначених унікальними особистісними властивостями творця – носія трансцендентного начала і креативних енергій.

Категоріальна сутність поняття «композитор» визначається змістом найзначніших для гуманітаристики універсалій загальнокультурного масштабу: *автор, творець, митець, талант, геній*, які розкриваються в системі категорій культури і узмістовлюються їх контекстом. Семантичні зв'язки з принципово значущими в гуманітаристиці категоріями надають поняттю «композитор» загальнокультурний духовно-аксіологічний зміст і можливість узагальнення на рівні філософсько-культурологічної категоризації. Постать композитора, що є центральною в європейській музичній культурі письмового типу, формується на перетині взаємопов'язаних системних утворень, загальнозначущих культурних універсалій та парадигм: особистості, автора і авторства, культури і творчості, свідомості і мислення, розкривається в системі суб'єктно-об'єктних відносин, опиняється в зоні силових полей культурології, філософії, соціології, психології та мистецтвознавства, які виявляють культуротворчу природу митця та духовно-аксіологічний контекст його діяльності.

2. Визначено, що кристалізація поняття «композитор» екстраполює складний процес самодетермінації в європейській музичній культурі постаті музиканта-творця, – автора, ініціативного суб'єкта, народженого в добу Ренесансу в контексті становлення західноєвропейської музичної культури писемного типу. На різних етапах історії композитор фактом свого життя і культуротворчої діяльності стверджує високий креативний потенціал і гуманістичні ідеали, унікальність творчої особистості як духовного універсума культури. Історичне становлення і

розвиток поняття «композитор» та явища музичного авторства зумовлено культурно-еволюційними процесами, формуванням системи новоєвропейського музичного мислення та перебуванням у діалозі культурно-історичного та індивідуально-особистісного типів духовної свідомості. Ствердження композитора як нового типу суб'єкта, творчої індивідуальності змінило зміст і характер музичної культури як еволюціонуючої історичної метасистеми та музичного мистецтва, власне музики як засобу художнього відображення дійсності.

В процесі термінологічного ствердження та семантичної еволюції в європейській музичній культурі поняття «композитор» розширило свій смисловий діапазон (від компоніста (укладача музики) до композитора – музичного майстра, креатора музичних творів, митця-деміурга, поета і музичного «архітектора») відповідно функційній спрямованості і характеру діяльності музиканта-творця. Модифікації цього поняття на різних історичних етапах зумовлені культурним контекстом часу, системою уявлень у суспільній свідомості про музичну творчість і особистість, соціальний статус і роль композитора в інтелектуально-духовному житті суспільства.

3. Обґрунтовано, що складну і багаторівневу смислову структуру феномена композитора утворюють взаємопов'язані внутрішні та зовнішні чинники, підсистеми і рівні: соціокультурний, суб'єктивно-особистісний, психокреативний, духовно-аксіологічний, естетико-художній, які проявляються на інтелектуальному й емоційному рівнях та зумовлюють специфіку культуротворчої діяльності творця, визначають характер її результатів. Смисловим центром феномена композитора є творча особистість – носій художньої свідомості та мислення, особливих креативних і духовних енергій.

Сенс існування композитора пов'язаний з художньою діяльністю, творчістю, що виступає смислопороджуючим механізмом і формою культури, віддзеркалює здатність митця творити нові духовні смисли і образи, інтонаційні ідеї, художньо-естетичні концепції, музичні й немусичні тексти, презентувати нові види мистецької діяльності й демонструвати особистий досвід культуротворення.

- 4. Розкрито культурологічні, філософсько-естетичні, мистецтвознавчі, художньо-діяльнісні, герменевтичні, феноменологічні, аксіологічні, авторологічні та особистісні контексти концептуалізації феномена композитора, що сприяли виявленню винятковості творчої особистості композитора в континуумі музичної культури ХХ ст. та дозволили охопити масштаб діяльності митця та сенс зумовлених ним інноваційних перетворень, які збагачують художній контекст новими духовними смислами, значеннями та ідеями.

5. Обґрунтовано специфіку застосування герменевтико-феноменологічного підходу як методологічної парадигми осягнення феномена композитора в міждисциплінарному проблемному полі культурології та мистецтвознавства. Основою розуміння культуротворчої сутності феномена композитора є: а) феноменальна даність креативного досвіду митця, що виявляє себе в якості художньої інтерпретації та уяви світу, нової музичної реальності, створеної автором і наділеної культуротворчим змістом; б) результати авторської творчості (акти свідомості) – художні твори, музичні і немусичні (вербальні) тексти, розглянуті в якості форми об'єктивації творчої особистості, духовного послання

автора; артефактів музичної культури, які входять у сучасну для них культуру; в) креативна діяльність (авторська, виконавська, науково-дослідницька), певним чином фіксована, збережена (в епістолах, спогадах як формі культурної пам'яті) та трансльована у будь яких комунікативних формах і має культуротворчий сенс. Важливим результатом дослідження є створення комплексної методики герменевтико-феноменологічного аналізу феномена композитора на матеріалі результатів та свідчень творчої діяльності митців ХХ ст.

6. З культурологічних та мистецтвознавчих позицій осмислено розуміння феномена композитора і проявів його духовного універсалізму у «горизонтах»: музичної культури; авторства; творчої особистості, культуротворчої та мистецької діяльності, осягнутих у психологічному, художньому, соціокультурному вимірах; а також у «горизонті» музичного твору як головної особистісно-авторської і художницької маніфестації композитора в музичній культурі. Досвід діяльності композитора визначається текстом його життя і вагомою складовою тексту культури.

7. Визначено культурний сенс феномена композитора в інтердисциплінарній концептосфері сучасної авторології. Запропоновано музичну авторологію як самостійний напрям сучасного мистецтвознавства та застосовано авторологічні механізми вивчення феномена композитора у музичному і вербальному дискурсах.

Феномен композитора розглядається як інтегральна характеристика постаті автора-митця – культуротворчого суб'єкта, який функціонує в системі музичної культури і мистецтва й виражає художні здібності індивідуальної творчої особистості, наділеної комплексом унікальних властивостей: духовністю, творчою свідомістю, музичним інтелектом, генеруючою креативною функцією творця музичної картини світу й здатністю здійснювати культуротворчу діяльність.

8. Висвітлено специфіку феномена композитора в дискурсі музичного авторства. Доведено множинність співіснування в культурному часопросторі ХХ ст. композиторських дискурсів, зокрема музичного і вербального. Зазначено що композитор як ініціатор нових музичних творів, інтонаційних образів та ідей, художніх текстів, значень і смислів виступає в культурі у функційній ролі і статусі *автора музичного* – креатора музичної картини світу, який презентує унікальний духовно-емпіричний досвід осягнення буття і способи його музичного вираження в оригінальних ідеях і звукових конструкціях. Визначено, що *автор музичний* є: 1) унікальною особистістю, культуротворчим суб'єктом, здатним силою уяви, фантазійного мислення, прояву музичного таланту й спрямованої творчої енергії перетворювати образи світу в інтонаційні концепції та впливати на інтелектуально-духовні процеси і художню свідомість соціуму; 2) генератором музично-образних ідей, ініціатором індивідуального творчого задуму і змісту музичного тексту-послання, творцем музичних творів як художньо ціннісних об'єктів та артефактів культури, організатором інтонаційних смислів у просторі твору, що розкривають специфіку свідомості та оригінальність художнього мислення митця.

В системі європейської музичної культури *автор музичний* функціонує у змістовних вимірах автора світського, породженого ренесансно-новочасовим гуманізмом, а також автора церковного – носія релігійного світогляду і типу мислення, що спирається на канони богослужбової духовно-музичної практики.

Композиторство як різновид професійної музичної творчості, специфічна форма інтелектуальної діяльності і самої культури, презентує специфічний тип музичного авторства. Надано визначення поняття *«музичне авторство»*, під яким розуміється *індивідуальна модель авторства в системі художньої творчості, що віддзеркалює концептуально-сміслові установки музичної культури, формує естетичний, інтонаційно-художній зміст історичної епохи, виявляє кореляцію індивідуально-психологічної та історичної свідомості та культуротворчу природу музично-художньої діяльності композитора.*

Зазначено, що музичне авторство пов'язане з індивідуально-особистісними, інтелектуально-художніми й психологічними вимірами музично-креативного процесу та розкриттям евристичного потенціалу композитора. Специфіка музичного авторства зумовлена мистецькою екзистенцією в культурі музичного твору – художнього продукту творчої діяльності композитора, який містить систему мовно-музичних кодів і знаків, є носієм множинності художніх смислів і передбачає численне відтворення (об'єктивацію) в «живому» виконавському акті. Через авторську музику, смисл, утілений в інтонаційній тканині твору – концентраті художньої інформації – *автор музичний* кодує значущі смисли культури. Композитор-автор ініціює авторологічний простір в царині вербальної репрезентації та лінгво-музичного діалогу. Логосна сфера самовираження музиканта-творця утворює вербальний композиторський дискурс і розглядається у подвійно-семантичній якості: в структурі музичного твору й творчості автора в цілому, виступаючи вагомим сегментом її метатексту, розповсюдженим у коментарійних, епістолярних, аналітичних текстах.

9. Розкрито семантичну роль композитора у процесах культуротворення і моделювання музичної картини світу ХХ ст. Композитор визначається як центральна постать музичної культури письмового типу, її креативно-діяльнісний суб'єкт, який виконує семантичну роль у процесах культуротворення і моделювання музичної картини світу: творить музику, функціонує в ролі автора, резонує з культурою та є її творцем.

Доведено, що в європейській музичній культурі композитор функціонує як 1) суб'єкт творчої діяльності та самоздійснення; 2) творець музичної картини світу, художньої моделі буття та інтонаційного змісту культури; 3) психокреативний феномен; 4) носій індивідуальної свідомості та інтелектуально-художнього мислення; 5) утілення людини музикуючої (*homo musicus*); 6) багатогранний автор – ініціюючий художні події креативний суб'єкт, який посідає особливе місце в культурі; 7) особистісне творче начало європейської музичної культури, носій її смислового коду і транслятор традицій; 8) креатор нових смислів, образів і текстів культури. Творчість композитора є смислопороджуючим механізмом культури та виявляє особистий досвід культуротворення.

10. Розглянуто європейську музичну культуру як історичний часопростір творчої екзистенції композитора. Запропоновано авторське визначення поняття *«європейська музична культура»*, згідно якого *європейська музична культура є системним, історично зумовленим явищем соціального буття, що складає інтелектуально-духовний, музично-смісловий універсум культури, утворює єдність взаємопов'язаних механізмів творення, збереження і трансляції*

музично-творчого досвіду як інтелектуально-художнього контексту європейської цивілізації. Визначено, що музична культура є результатом інтелектуально-духовного і особистісного розвитку її креативно-творчих суб'єктів, їх художньої діяльності і комунікації, способу кодування інтонаційно-сислової інформації та визначається як особливий духовно-аксіологічний світ, поле смислів і значень, утворене інтелектуально-художніми зусиллями креативної діяльності її суб'єктів.

Культура визначає універсальний спосіб творчої самореалізації митця. Разом з тим, наділений художньою уявою, митець своїм особистісним досвідом творчої діяльності, стає питомою силою музичної культури, її вагомою складовою. Феномен композитора акумулює індивідуально-особистісні, соціальні, психокреативні і духовно-етичні начала, є персональним носієм музичної культури як складної системи смислів. Духовне формування особистості композитора є основоположним щодо функціонування системних компонентів музичної культури. Саме через музичну культуру композитор як її суб'єкт, носій художньої свідомості, творець духовно-естетичних цінностей, відкриває буття та своє Я у світі. Творець музики формується контекстним осередком, функціонує в системі культури, виступає її суб'єктом, агентом культуротворчої діяльності та носієм традицій, які є духовно спільними для взаємопов'язаних суб'єктів творчості, утворюючих професійну академічну музичну сферу. Митець розкриває етичні ідеали й творить естетичні цінності культури – сфери людського буття і самодетермінації свідомості, мислення і творчої діяльності, інтегративного особистісного утворення й центрації аксіологічних орієнтацій. Здатний до образно-художньої об'єктивації власного Я і світу, реалізації раціонала та емоційно-чуттєвих інтенцій свідомості, композитор є одночасно творцем мистецтва і культури як частини людського буття.

Функціонування композитора в культурі пов'язане з мистецькою професійно-творчою самореалізацією, цілеспрямованою художньою діяльністю і творенням якісно нових мистецьких явищ, інтонаційних образів і музичних творів, продукуванням нових духовних смислів і цінностей, які набувають актуалізовану значущість. Своєю творчою діяльністю в музичній культурі композитор демонструє високі інтелектуально-духовні потенції: креативність, універсалізм, творчий імпульс, авторську самосвідомість, уяву, фантазію, передбачення (прогностику), поетичний задум, утілені у художніх образах.

11. Оновлено дефініцію поняття «музична культура ХХ ст.», згідно якої вона визначається складною системно-ієрархічною цілісністю в континуумі Новітнього часу, різні модуси, форми і грані котрої детерміновані феноменом музики, функціують у взаємозв'язку, взаємозумовленості та утворюють багатогранне явище, результат (вір) креативної культуротворчої діяльності її суб'єктів, є смислоутворюючою частиною духовної культури й ланцюгом в контексті історичної еволюції європейської інтелектуально-художньої свідомості і музичного мислення.

Визначено основні функції композитора в музичній культурі ХХ ст.: культуротворчу, креативно-діяльнісну, образно-символічну, філософсько-онтологічну (метафізичну), духовно-етичну, світомоделюючу,

смыслегенеруючу, комунікативну, аксіологічну, семантико-інтерпретаційну, прогностичну, художньо-естетичну, когнітивну, виховну.

12. Доведено, що композитор ХХ ст. відтворює в музичній сфері основні ідеї та смисли своєї історичної епохи та властиві їй ознаки художнього мислення. Порушуючи кардинальні проблеми сучасної культури і цивілізації, митець розкриває у своїх творах складний інтелектуально-духовний світ, осмислює вічні цінності буття, мету і сенс самої людської екзистенції, відбиває прагнення до макродіалогу з культурно-історичною спадщиною в широкому часовому діапазоні, є транслятором аксіологічних установок музичної культури. Композитор ХХ ст. як творча особистість демонструє унікальну здатність художньої свідомості до акумулювання різних образів, кодів і смислів культури, спрямованість на розкриття глибинних сенсів духовного буття. Видатні митці шукають відповіді на найскладніші питання, осмислюють одвічні онтологічні проблеми, змінюючи естетичні парадигми епохи. В контексті художніх трансформацій в музичній культурі ХХ ст. набуває універсального значення ідея діалогу в мистецтві, що має різноманітні суб'єктивно-особистісні прояви у творчій свідомості різних композиторських індивідуальностей.

Зазначено, що динамічні перетворення в музичній культурі 2-ої пол. ХХ ст., зумовлені парадигмальними змінами, призвели в епоху постмодернізму до появи на художньо-історичній авансцені есхатологічних концептів «смерть автора», «кінець часу композиторів», «opus post», які суттєво вплинули на психологію музичної творчості та характер її сприйняття. Сміслові перетворення відбулися на усіх рівнях музичної творчості – естетичному, художньо-змістовному і виражальному, позначилися на системі музичного мислення і формотворення, поетиці стилю і стилістики, музичної мови і мовлення, композиції і техніці письма. Утім, незважаючи на метаморфози в музичній сфері, порушення онтологічних основ та аксіологічних вимірів авторської творчості, форм висловлювання і трансляції мистецького досвіду, константною залишається сама сутність креативно-особистісного ініціативного начала, що пронизує феноменальну сутність композитора та виявляє його життєздатність в нових реаліях соціокультурного буття.

13. Підкреслено, що здійснений аналіз та узагальнення творчого доробку видатних митців європейської музичної культури ХХ ст. (А. Веберна, Б. Бартока, А. Берга, П. Булеза, К. Дебюссі, Я. Ксенакіса, Б. Лятошинського, О. Мессіана, С. Прокоф'єва, Ф. Пуленка, А. Пярта, В. Рунчака, С. Скорика, І. Стравінського, В. Шенберга, Д. Шостаковича, П. Хіндеміта, К. Штокхаузена) сприяв усвідомленню феномена композитора як явища нового типу з рисами універсальності, відкритості, креативна сутність котрого виявляється в контексті некласичної та постнекласичної парадигм, в умовах розімкненості художньо-історичного простору, суміщення різних культурних традицій і практик. Сутність феномена композитора в динаміці розвитку авангардно-модерно-постмодерної авторської творчості ХХ ст. визначають універсалізм, концептуалізм, діалогізм, експерименталізм, технологізм.

В добу парадигмальних соціокультурних і художніх трансформацій, композитор об'єктивує у творчості масштабність еволюційних змін, експериментує з музичним часом, простором, звуком, втілює у художній

структурі «відкритих» інтонаційно-семантичних систем нові смислообрази сучасного буття, віддзеркалює нову концепцію людини і культури, відповідні часу аксіологічні настанови і духовні смисли, які визначають художній зміст творчості, впливають на її результати. В умовах глобалізаційних процесів композитор демонструє універсальну здатність до акумуляції різних образів та смислів культури, інтонаційного узагальнення найзначніших концептуальних ідей часу, стильових настанов авангардизму, модернізму, постмодернізму. Концептуальна єдність композиторських особистостей ХХ ст., різних за характером, психотипом, національною ідентичністю і творчою спрямованістю авторської свідомості, зумовлюється загальнокультурною інтенцією до інновацій, спрямованістю до модернізації естетичного досвіду доби. Цей культуротворчий вектор віддзеркалюється у розмаїтій творчості композиторів, образно-інтонаційному вираженні світовідчуття, утілюється в концепціях музичних творів.

Надано класифікацію основних творчих типів композиторів ХХ ст., які уособлюють феноменологічні прояви авторської особистості, притаманні авангардно-модерністичній та постмодерністичній добі. Визначено що основними типами композитора як *автора музичного* є: *автор авангардний* (митець-експериментатор, автор-винахідник); *автор модерністський* (митець-інтелектуал та майстр-ремісник); *автор постмодерний* (творець-універсал і митець-аналітик).

14. Доведено, що добу модернізму уособлюють видатні митці (А. Веберн, А. Берг, Б. Барток, Ф. Бузони, К. Дебюссі, Б. Лятошинський, М. Метнер, А. Онеггер, С. Прокоф'єв, Ф. Пуленк, С. Рахманінов, О. Скрябін, І. Стравінський, П. Хіндеміт В. Шенберг, К. Шимановський, Д. Шостакович, Р. Штраус), геній яких не вкладається у стереотипи і постає самотньою духовною величиною. При всій відмінності авторського мислення і стилю, амплітуди творчої діяльності та міри впливу на мистецтво, зазначених творців єднає причетність до музичного світу однієї епохи та європейського тексту культури, що має константні ознаки і спирається на загальнозначущі універсальні духовно-етичні цінності, європейський професійний досвід і традиції академічної музики, пов'язані з сакральними початками, ідеями християнства і національними архетипами. Композитор доби модерну як митець і *автор музичний* здійснює креацію нової художньої картини світу, об'єктивованої в музичних образах, оригінальних інтонаційних і естетико-теоретичних концепціях, новітніх звукотворчих системах. Засобами звукової символіки митець кодує у творчості соціально значущі, детерміновані культурою аксіологічні ідеї, світовідчуття, внутрішні душевні стани, які стають його індивідуальними смислами.

Підкреслено віддзеркалення європейського модерністського музичного мислення у творчості українських композиторів (Б. Лятошинський, С. Людкевич, М. Колесса, В. Косенко, Л. Ревуцький) та їх суттєвий внесок до розвитку національної музичної картини світу й формування вітчизняної моделі *автора музичного*.

15. Визначено, що трансформаційні культурні процеси ХХ ст. сприяли перегляду культуротворчої ролі митця та переосмисленню самого поняття «композитор», що постало новим утіленням його смислових констант. Зміна естетичних парадигм, відповідно до ідей постмодернізму, призвела до порушення аксіологічних та естетико-художніх констант креації музики як мистецтва вираження та переживання, переосмислення концепцій автора і твору, що

переходять в естетичну стратегію «смерть автора» (Р. Барт) та «opus post». В умовах постмодернізму *композитор* відтворює нові інтонаційні смисли та ідеї культури, формує її музичний простір на основі власного відчуття реальності. Сучасний митець прагне естетичного ідеалу, цілісності віддзеркалення явищ світу, вищих духовних цінностей та універсальних законів буття.

Композиторська творчість постмодерної доби (П. Булез, Е. Денісов, В. Єкимовський, Л. Дичко, Х. Лахенман, Я. Ксенакіс, Д. Лігеті, О. Мессіан, Л. Ноно, К. Пендерецький, А. Пярт, В. Рунчак, В. Сильвестров, С. Скорик, Є. Станкович, Д. Тавенер, В. Тарнопольський, С. Тен Хольт, П. Шеффер, А. Шнітке, К. Штокхаузен) відзначається множинністю образно-тематичних і жанрових сфер, національно-культурних репрезентацій (зокрема української) та глобалістичних проявів, ілюструє плюралістичність музичного мислення, скерованість на структурну і стилєву відкритість та інтертекстуальність. Разом з тим, постмодерне музичне мистецтво демонструє підкреслено індивідуальний характер художнього досягнення світу, що є утіленням духовного універсуму *автора музичного*.

Доведено, що в контексті інформаційної доби композитор стає носієм нового типу мислення – комп'ютерно-електронного, музичні результати якого переходять у ранг «відкритих систем» і набувають безмежності внаслідок поліваріантності виконання.

16. Визначено специфіку національної репрезентації феномена композитора в українській музичній культурі доби модернізму і постмодернізму. Обґрунтовано культуротворчу роль видатних українських композиторів ХХ ст. (Л. Дичко, М. Колесса, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, В. Рунчак, В. Сильвестров, С. Скорик, Є. Станкович та ін.) та узагальнено їх значні художні здобутки, зумовлені різноманіттям авторських особистостей та векторів мистецької діяльності й її органічною вписаністю до європейського культурного часопростору.

17. Обґрунтовано, що вербальна сфера діяльнісної авторепрезентації композитора утворює відповідний вербальний дискурс творчості в континуумі музичної культури. Логос композитора, вписаний у гуманітарний процес, віддзеркалює специфіку інтелектуально-художньої свідомості митця як *автора вербального*. Жанрово-семантична еволюція композиторського вербального дискурсу корелює фундаментальним історико-культурним процесам ХХ – початку ХХІ ст. та відтворює рефлексивну спрямованість авторської свідомості творців даного часу. Інформаційна насиченість вербальної композиторської авторепрезентації, широта контексту її проблематики є свідченням багатогранності інтелектуально-художньої свідомості творчої особистості ХХ ст., її прагнення до універсалізму (Я. Ксенакіс, О. Мессіан), філософського концептуалізму (К. Штокхаузен, В. Сильвестров, Г. Свиридов) і широких культурологічних (О. Козаренко, В. Мартинов, В. Тарнопольський) і музично-теоретичних (П. Булез, Е. Денісов, В. Єкимовський, Ю. Каспаров, А. Муха, А. Шнітке) узагальнень в контексті парадигмальних змін у музичній культурі та авторській свідомості митців ХХ ст.

У змістовному і жанрово-стилістичному аспектах композиторський Логос охоплює царини музичної теорії і практики, поезики і метапоезики, критики і публіцистики, естетики і філософського концептуалізму, науково-теоретичного і

художнього висловлювання, суб'єктивно-особистісного, ліричного і оціночного суджень й репрезентує принципово новий, властивий культурі постмодерну, тип персоніфікованого «філософсько-інтелектуального коментаря» (М. Сабініна), наданого від універсальної авторської особистості митця і людини ХХ ст.

Слово композитора є специфічним вираженням інтегративних властивостей авторської свідомості і синтетичного художнього мислення, притаманного митцям Новітнього часу, проявів духовного універсалізму мистецької особистості, здатності «вбирати в себе» й акумулювати власний життєтворчий, інтелектуально-духовний і чуттєвий досвід й виходити на новий концептуальний рівень художнього мислення. Смыслова глибина, жанрова багатогранність та аксіологічна значущість артефактів вербальної спадщини композиторів ХХ ст. детермінує необхідність залучення їх у мистецтвознавчо-культурологічний контекст при вивченні різних явищ музичного мистецтва. Опора на увесь корпус композиторських вербальних текстів уможлиблює визначити риси своєрідності та спільності, властиві різним художнім індивідуальностям в аспекті осмислення культурного контексту і картини музики, прослідкувати процес розвитку творчого мислення. Осягнення ціннісної семантики артефактів вербальної спадщини творців ХХ ст., розкриття закладених в них ідей сприяє кристалізації нових модусів розуміння феномена композитора і пізнанню сутності явищ музичного мистецтва Новітнього часу.

Доведено, що у вербальному дискурсі відбиваються магістральні лінії опанування композитором різних «призм» творчого сприйняття реальності, множинність індивідуально усвідомленого буття і векторів мистецького розвитку, а також особистісність концепційного світобачення.

Підкреслено, що у царині слова композитора, що корелює з контекстом музичної творчості музиканта-творця, відбиваються глибинні соціокультурні, світоглядні та художні трансформації, які відбулися в культурі Новітнього часу. Сфера вербальної авторепрезентації уможлиблює осягнення новаторської мислення композитора ХХ ст., психології і філософії творчості. В ній утілюється властива художній практиці доби антиромантична скерованість, переваження в авторській свідомості інтелектуально-розумового, раціоналістичного начал, зростання у творчості філософського концептуалізму, позамузичних чинників. Логос композитора віддзеркалює прояви особистісного універсалізму, інтелектуально-художні й духовно-етичні погляди, а також експериментально-новаторські пошуки й аксіологічні прагнення *автора музичного*, які збагатили мистецький тезаурус і духовні смисли культури ХХ ст.

Перспективами подальших досліджень є розкриття специфіки історичної кристалізації та становлення феномена композитора в європейській музичній культурі Відродження і Нового часу. Потребує поглибленого вивчення проблематика, пов'язана з вербальною авторепрезентацією та словесними текстами європейських композиторів минулих епох. Суттєвою перспективою наукових розвідок є екстраполяція ідеї диференціації творчих типів композиторів ХХ ст., запропонованої в дисертації, на культурні періоди Нового часу (бароко, класицизм, романтизм).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія

1. Коновалова І. Феномен композитора в часопросторі європейської музичної культури ХХ століття: модуси теоретичного осягнення : монографія. Х. : ТОВ «Планета-Принт», 2018. 480 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Коновалова І. Жанрово-семантична еволюція хорової фольклорної обробки в українській музиці першої половини ХХ ст. // Вісник Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Сер. : Мистецтвознавство. Архітектура. Х. : ХДАДМ, 2008. № 1 С. 63–70.
3. Коновалова І. Музично-теоретичне осмислення жанру хорової фольклорної обробки в ХХ ст (історіографічні та типологічні аспекти) // Вісник Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Сер.: Мистецтвознавство. Архітектура. Х. : ХДАДМ, 2008. № 3. С. 49–59.
4. Коновалова І. Жанрова система музичної обробки у хоровому мистецтві // Вісник Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Сер. : Мистецтвознавство. Архітектура. Х. : ХДАДМ, 2008. № 12. С. 61–69.
5. Коновалова І. Хорова фольклорна обробка (до питання культурного діалогу «композитор – фольклор» // Культура України. Вип 23. : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2008. С. 217–230.
6. Коновалова І. Композиторська інтерпретація в ракурсі постмодерну (на матеріалі хорової творчості Є. Станковича) // Культура України. Вип 34. : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2011. С. 242–250.
7. Коновалова І. Композиторська інтерпретація в ракурсі культурного діалогу «автор – традиція» (на матеріалі творчості А. Кушніренка) // Культура України. Вип 35. : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2011. С. 271–280.
8. Коновалова І. Коммуникативная ситуація «Автор – традиция» в украинской хоровой музыке ХХ – ХХІ вв. // Вісник Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. Сер. : Мистецтвознавство. Архітектура. Х. : ХДАДМ, 2012. № 11. С. 124–127.
9. Коновалова І. Національно-стильові виміри сучасного буття композиторської інтерпретації (на матеріалі творчості Є. Карпенка) // Культура України. Вип. 38. : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2012. С. 181–189.
10. Коновалова І. Хорова творчість М. Колесси в контексті стильових процесів української музики ХХ ст. // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: зб. наук. пр. Х. : ХДАДМ, 2012. Вип. 6. С. 6–10.
11. Коновалова І. Феномен композиторського творчества // Вісник Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв.: зб. наук. пр. Серія : Мистецтвознавство. Архітектура. Х. : ХДАДМ, 2012. № 10. С. 119–123.
12. Коновалова І. «Бергамасская сюита» К. Дебюсси как отражение стилевой индивидуальности композитора // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр.; Х. : ХДАДМ, 2012. Вип. 14. С. 13–135.
13. Коновалова І. Аура личности и творчества композитора в артефактах его эпистолярного наследия // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. Х. : ХДАДМ, 2014. Вип. 3. С. 34–39.

14. Коновалова И. Неофольклорные проекции культурного диалога «Автор – традиция» (на материале хоровой музыки украинских композиторов рубежа XX–XXI вв.) // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ, 2014. Вып. 1. С. 30 – 34.
15. Коновалова І. Особистісно-стильові детермінанти хорової творчості Л. Дичко // Культура України. Вип 47 : зб. наук. пр.; Харк. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2014. С. 220–230.
16. Коновалова І. Искусство аранжировки в хоровом творчестве Ю.И. Кулика: аспекты интерпретации // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: зб. наук. праць. Х.: ХДУМ., 2014. С. 206–221.
- Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз даних:*
17. Коновалова И. Творческая личность В. Рунчака в синтезе его композиторской, исполнительской и организаторской деятельности // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ, 2015. Вып. 2. С. 5–8.
18. Коновалова І. Творчість В. Рунчака: сутність, контексти, суб'єктивно-особистісні проєкції // Мистецтвознавчі записки. Вип. 28. Київ : НАКККіМ, 2015. С. 51–58.
19. Коновалова І. Концептуалізація феномена особистості композитора XX ст. в контексті філософсько-культурологічних ідей М.М. Бахтіна // Культура України. Вип 41 : зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2016. С. 8–17.
20. Коновалова И. Феномен личности композитора в проблемном поле современной музыкальной науки // Питанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі : сб. наук. пр. / Нац. акад. навук Беларусі, Дзяржаўная навуковая ўстанова «Цэнтр даследавання ў беларускай культуры, мовы і літаратуры» філія «Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ім. Кандрата Крапівы». Мінськ, 2016. Вып. 20. С. 201–208.
21. Коновалова И. Вербальные тексты композиторов XX в. в семиосфере музыкальной культуры // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. Х. : ХДАДМ, 2016. Вып. 3. С. 34–39.
22. Коновалова И. Личность композитора: опыт терминологической дескрипции // Вісник Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків : ХДАДМ, 2016. Вып. 3. 21–26.
23. Коновалова И. Слово композитора в пространстве музыкальной культуры XX века // «Питанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі» : сб. ст / Нац. Акад. навук Беларусі, Дзяржаўная навуковая ўстанова «Цэнтр даследавання ў беларускай культуры, мовы і літаратуры» філія «Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ім. Кандрата Крапівы». Мінськ, 2017. Вып. 22. С. 201–206.
24. Коновалова И. Феномен композитора XX в. в артефактах вербального наследия // Вісник Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків : ХДАДМ, 2017. Вып. 1. С. 103–107.
25. Коновалова И. Герменевтико-феноменологічний підхід як методологічна парадигма осягнення духовного буття композитора в європейській музичній

культури ХХ ст. // Вісник Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків : ХДАДМ, 2017. Вип. 4. С. 107–14.

Участь у наукових конференціях з опублікуванням матеріалів та тез доповідей:

26. Коновалова І. Інтерпретація жанру обробки у творчості Г. Цицалюка // Харків у контексті світової музичної культури: події та люди: матер. Міжнар. науково-теоретичної конференції 3-4 квітня 2008 р. С. 50–51.
27. Коновалова І. Жанрова еволюція музичної обробки в європейському художньому просторі // Австрійська музична традиція на перехресті епох і традицій: матеріали міжнар. наук. конф., 26–27 березня 2009 р. / Харк. держ. акад. культури. Х.; ХДАК, 2009. С. 126 – 128. С. 10–11.
28. Коновалова І. Музична обробка в мистецькому контексті постомодернізму // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук. конф., 18–19 листопада 2010 р. / Харк. держ. акад. культури. Х.: ХДАК, 2010. С. 130–132.
29. Коновалова І. Українська духовно-музична творчість на межі ХХ – ХХІ ст.: до проблеми композиторської інтерпретації // Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології: матеріали П'ятої міжнар. наук.-творчої конф. студентів, аспірантів та молодих вчених 10-11 листопада 2011 р. К.: НАККіМ, 2011. С. 58–59.
30. Коновалова І. Композиторська інтерпретація в художньо-комунікаційному просторі сучасного мистецтва // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., 8–9 грудня 2011 р. / Харк. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2011. С. 126–128.
31. Коновалова І. Композиторське творчество: модусы современной экспликации // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матер. міжнар. наук. конф., 22–23 листопада 2012 р. / Харк. держ. акад. культури. Х.; ХДАК, 2012. С. 303–304.
32. Коновалова І. Сучасне буття композиторської творчості: семантичні аспекти // Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології: зб. матер. Шостої Міжнар. наук.-творчої конф., присвяченої 10-річчю кафедри мистецьких технологій; 8–9 листопада 2012 р. К.: НАККіМ, 2012. С. 38–39.
33. Коновалова І. Феномен особистості композитора: шляхи досягнення // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст.: матер. всеукр. наук.-теор. конф. молодих учених, 19–20 квітня 2012 р. / Харк. держ. акад. культури. Х.: ХДАК, 2012. С. 142 – 143.
34. Коновалова І. Авторська концепція Б. Бартока в художньо-стильовому контексті модернізму // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст.: матер. всеукр. наук.-теор. конф. молодих учених, 18–19 квітня 2013 р. / Харк. держ. акад. культури. Х. : ХДАК, 2013. С. 73.
35. Коновалова І. Культурный диалог «автор-традиция» и его проявления в творчестве европейских композиторов ХХ в. // Культура, искусство, образование: проблемы и перспективы развития: сб. науч. трудов. Смоленск : СГИИ, 2013. С. 147–152.
36. Коновалова І. Личность композитора в дискурсе современного искусствovedения // Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології:

- зб. матер. Сьомої Міжн. наук.-творч. конф., 9 квіт. 2014 р. / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв; Київ : НАКККіМ, 2014. С. 26–29.
37. Коновалова І. Суб'єктивно-особистісні детермінанти композиторської творчості // «Молоде мистецтво» України: проблеми реалізації творчого потенціалу випускників мистецьких вишів: матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної науково-творчої та практичної конференції, 28 листопада 2014 р. / ІПСМ НАМ України. Київ: НАМУ, 2014. С. 35–37.
38. Коновалова І. Світоглядно-особистісні детермінанти композиторської творчості Л. Дичко // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст.: матер. всеукр. наук-теор. конф. молодих учених, 24–25 квітня 2014 р. / Харк. держ. акад. культури. Х.: ХДАК, 2014. С. 88.
39. Коновалова І. Опыт личности Ф. Пуленка в контексте духовного ренессанса хоровой музыки ХХ в. // Виконавська інтерпретація та сучасний навчальний процес: матер. V всеукр. наук-практ. конф. / Луганський держ. ун-т культури і мистецтв, 13–14 берез. 2014 р. Луганськ: вид-во ЛДАКМ, 2014. С. 169–174.
40. Коновалова І. Творческая деятельность европейских композиторов в контексте становлення концертмейстерского професіоналізма // Професія концертмейстер: історія, теорія, практика: матеріали наук-практ. конф. в рамках VII Міжнародного конкурсу юних концертмейстерів «Амадей», 27 лютого 2015. Харків: ДКХ; Обл. навч.-метод. центр підв. кваліф., 2015. С. 12.
41. Коновалова І. Феномен особистості М. Лятошинського: аспекти мистецької реалізації // Учитель – учень: ідея спадкоємності та новаторства в музичній культурі України (до пам'ятних дат Р. М. Глієра, Б. М. Лятошинського, І. Ф. Карабиця: зб. ст. та матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 23-34 квіт. 2015. Суми: ТОВ ВПП «Фабрика друку», 2015. С. 54–58.
42. Коновалова І. Композиторська творчість В. Рунчака : духовно-особистісні та інтелектуально-художні проєкції // Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології : зб. матеріалів Сьомої Міжн. наук.-творч. конф., 9 квітня 2015 р. / Нац. акад. керівних кадрів культури і мист. Київ: НАКККіМ, 2015. С. 26–27.
43. Коновалова І. Композиторська творчість у системі музичної культури: модуси теоретичного осягнення // Музикознавчі студії: тези Всеукр. наук-практ. конф. молодих науковців, 25–26 лютого 2015 р. / ЛНМА ім. М. Лисенка. Львів: видавець Тетюк Т. В., 2015. С. 62.
44. Коновалова І. Позахудожні тексти композиторів ХХ ст. як віддеркалення авторської особистості // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матер. міжнар. наук. конф., 26–27 листопада 2015 р. / Харк. держ. акад. культури. Х.; ХДАК, 2015. С. 226–127.
45. Коновалова І. Духовно-релігійна проблематика в композиторській творчості В. Рунчака: особистісні та жанрово-стильові аспекти // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст. : матер. всеукр. наук-теор. конф. молодих учених, 22–23 квіт. 2015 р. / Харк. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2015. С. 73.
46. Коновалова І. Методологічні інтенції сучасного діалогу феноменології та музикознавства // Освіта як культурно-мистецька складова художнього

простору ХХІ століття: дослідницькі практики: матер. Третьої Міжнародної науково-творчої конференції Київ : НАКККіМ, 2015. С. 102 –104.

47. Коновалова І. Інтелектуально-художня практика композиторів «нововіденської школи»: парадокси новаторства // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матер. міжнар. наук. конф., 26–27 листопада 2016 р. / Харк. держ. акад. культури. Х.; ХДАК, 2016. С. 213–114.

48. Коновалова І. Роль і статус композитора в умовах сучасного мистецького буття // Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасний дискурс щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини: матер. наук-практ. конф. 23–24 червня 2017 р. / Харк. обл. держ. організ.-метод. центр культури і мистецтва. Харків, 2017. С. 132–134.

49. Коновалова І. Культуротворча маніфестація композитора в горизонті музичного твору: сучасні акценти // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: матеріали міжнар. наук. конф., 23–24 листопада 2017 р. / Харк. держ. акад. культури. Х.; ХДАК, 2017. С. 302–304.

50. Коновалова І. Модус інтертекстуальності в композиторській творчості кін. ХХ – поч. ХХІ ст. // Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст.: матер. всеукр. наук-теор. конф. молодих учених, 20–21 квіт. 2017 р. / Харк. держ. акад. культури. Харків : ХДАК, 2017. С. 80 –81.

51. Коновалова І. Культуротворча діяльність А. Вахнянина у дискурсі національного українського відродження // Духовна парадигма культури України перед викликом часу (до 150-річчя заснування «просвіти»): зб. пр. / Нац. юридичний ун-т ім. Я. Мудрого. Х.: «Право», 2018. С. 80–83.

52. Коновалова І. Сакральні інтенції творчості композиторів-шістдесятників в умовах трансформаційних процесів в музичній культурі кінця ХХ – поч. ХХІ ст. // Технології та їх вплив на сучасну культуру і мистецтво України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.; міжнар. гуманітарний ун-т.; Одеса, 2018. МГУ. С. 119–122.

АНОТАЦІЇ

Коновалова І. Ю. Феномен композитора в європейській музичній культурі ХХ століття: особистісні та діяльнісні аспекти. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. Харківська державна академія культури. Харків, 2019.

Дисертацію присвячено мистецтвознавчо-культурологічному дослідженню феномена композитора, розглянутого в часопросторі європейської музичної культури ХХ ст. в особистісному та діяльнісному аспектах. Застосовано герменевтико-феноменологічний підхід в якості методологічної парадигми осягнення феномена композитора в міждисциплінарному проблемному полі культурології та мистецтвознавства. Запропоновано музичну авторологію як самостійний напрям сучасного мистецтвознавства та розроблено авторологічні механізми вивчення феномена композитора.

Феномен композитора осмислено в «горизонтах» музичної культури, творчої особистості, мистецької діяльності; розглянуто в дзеркалі соціокультурних і художніх процесів Новітнього часу, зумовлених інтенціями модернізму і постмодернізму, трансформаціями культурних парадигм, що відбулися у ХХ ст. та вплинули на авторську свідомість суб'єктів творчості. Розкрито специфіку вербальних текстів європейських композиторів ХХ ст. в естетико-семіотичному аспекті культурологічного дискурсу та розроблено критерії їх типологізації. Виявлено місце композитора в системі європейської музичної культури та визначено його смислову роль у процесах культуротворення й формування художньої картини світу. Розкриті соціокультурна, світомоделююча та смислоутворююча функції композитора як суб'єкта культури і творчої діяльності, творця нових культурних смислів, значень і духовних цінностей.

Ключові слова: композитор, феномен, європейська музична культура, автор, авторологія, музичний твір, вербальний текст, модернізм, постмодернізм, герменевтико-феноменологічний підхід.

Коновалова И. Ю. Феномен композитора в европейской музыкальной культуре XX века. — Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора искусствоведения по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. Харьковская государственная академия культуры. Харьков, 2019.

Диссертация посвящена комплексному искусствоведческо-культурологическому исследованию феномена композитора, рассмотренному в европейской музыкальной культуре в личностном и деятельностном аспектах в музыкальной культуре ХХ в. Применен герменевтико-феноменологический подход в качестве методологической парадигмы постижения феномена композитора в междисциплинарном проблемном поле культурологии и искусствоведения. Представлена музыкальная авторология как самостоятельное направление современного искусствоведения и разработаны авторологические механизмы изучения феномена композитора.

Феномен композитора осмыслен в «горизонтах» музыкальной культуры, творческой личности, художественной деятельности; рассмотрен в зеркале соціокультурных и художественных процессов, обусловленных интенциями модернизма и постмодернизма, трансформациями культурных парадигм, произошедших в ХХ в. и существенно повлиявших на сознание субъектов творчества. Раскрыта специфика вербальных текстов европейских композиторов ХХ в. в эстетико-семиотическом аспекте культурологического дискурса и разработаны критерии их типологизации. Виявлено место феномена композитора в системе европейской музыкальной культуры и его смысловую роль в процессах культуротворчества и формирования художественной картины мира ХХ ст.

Ключевые слова: композитор, феномен, европейская музыкальная культура, автор, авторология, музыкальное произведение, вербальный текст, модернизм, постмодернизм, герменевтико-феноменологический подход.

Konovalova I. The phenomenon of the composer in the European musical culture of the twentieth century: personal and activity aspects. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for the Doctor of Arts Criticism degree in specialty 26.00.01 – theory and history of culture. Kharkiv State Academy of Culture. Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to the research of the phenomenon of the composer, considered in both personal and activity aspects in the European musical culture of the twentieth century. For the first time in Ukrainian art the complex concept of a composer's phenomenon in the time space of the of European musical culture of the twentieth century is proposed. In the context of this complex conceptualization, the hermeneutic-phenomenological and autorologous approaches as a methodological paradigm of comprehension in the interdisciplinary problem field of cultural studies and art criticism have been applied. Musical authorship is proposed as an independent direction of contemporary art studies and autorologous mechanisms for studying the phenomenon of the composer are developed.

The phenomenon of the composer opens by the «horizons» of personality, authorship, creativity, musical culture; it is considered in the mirror of socio-cultural and artistic processes of the twentieth century, stipulated by the modernism and postmodernism rules, as well as on the basis of awareness about transformation of cultural paradigms that took place in the twentieth century and influenced on author's consciousness and thinking of creativity subjects. The concept of «composer» in the system of spiritual universals and categories of musical culture is considered.

The phenomenological specificity of the «composer» concept in semantic-terminological, art-study (musicological) aspects is considered. The ways of historical formation and evolution of the «composer», concept in musical culture are traced and the specifics of its understanding at the present stage of development are revealed. The content structure of the composer's phenomenon is highlighted and its specificity is comprehended in subjective-personal and cultural-activity measures. The cultural role and functions of the composer in musical culture in the context of the socio-cultural and aesthetic transformations of modern times are determined.

Based on the application of hermeneutic-phenomenological and autorologous approaches, the essence of cultural activity of the leading European composers in the period of the twentieth century musical culture is revealed. The characteristic of creativity of the twentieth century European composers in the aspect of their personal universality and the degree of influence on the processes of cultural development is given. The concept sphere of creativity of the twentieth century European composers is determined in the mirror of artistic intentions of post-modernism, modernism and postmodernism. The essence and specificity of the composer's verbal autorepresentation in the musical culture of the 20th - beg. of 21st century is revealed. The verbal texts of composers have been gained and the criteria of their typology have been developed in the aesthetic-semiotic aspect of culturological discourse.

The conceptual apparatus of the studied issues was updated and a number of concepts were introduced into the scientific circulation of national cultural and art studies: «the phenomenon of the composer», «the composer's personality», «verbal composer's texts»,

which were tested during the study of the creative activity of the 20th century composers in the context of the transformational processes in the musical culture.

A series of musical works and verbal texts that objectify the intentions of creative consciousness, the cultural meaning of the creative activity of the first half of the XX century artists (B. Bartok, A. Webern, C. Debussy, B. Lyatoshynsky, S. Prokofiev, F. Poulenc, S. Rachmaninov, I. Stravinsky, A. Scriabin, P. Hindemit, A. Schoenberg) and the second half of the XX century (P. Bulez, L. Dichko, J. Ksenakis, A. Pyart, O. Messian, V. Runchak, V. Silvestrov, E. Stankovich, S. T. Holt, P. Schaffer, K. Stockhausen) are analyzed.

The research materials of the composer's universe were author's manuscripts, musical publications, literary criticisms and theoretical works, epistolary-memoir and documentary biographical testimonies, interviews, statements, and comments by artists of the twentieth century.

Key words: composer, phenomenon, European musical culture, author, autorology, musical text, verbal text, modernism, postmodernism, hermeneutic-phenomenological approach.